

KINNITATUD
Keskkonnaameti
peadirektori asetäitja 24.03.2021
käskkirjaga nr 1-1/21/60

PÄRANDNIITUDE TEGEVUSKAVA

SISUKORD

OLULISED TERMINID JA LÜHENDID	4
SISSEJUHATUS	6
TEGEVUSKAVA EESMÄRK JA KOKKUVÕTE.....	8
1. ÕIGUSLIK ALUS JA SEOSSED TEISTE STRATEEGILISTE DOKUMENTIDEGA..	9
2. PÄRANDNIITUDE SÄILITAMISE ÜLDEESMÄRK	12
3. PRAEGUNE OLUKORD	14
3.1. Levik.....	14
3.2. Ökoloogiline seisund	15
3.2.1. Koosluste seisund	16
3.2.2. Liikide seisund.....	18
3.2.3. Hooldamise mõju elupaikadele ja liikidele.....	19
3.3. Kaitse korraldamine.....	20
3.3.1. Ohutegurid	22
3.4. Ülevaade hooldamisest ja taastamisest.....	24
3.4.1. Taastamiste ja investeeringute meetmed	26
3.4.2. Hooldamise meetmed	27
3.5. Inventuurid, seire ja uuringud.....	29
3.5.1. Inventuurid.....	29
3.5.2. Seire ja uuringud.....	30
3.6. Tööjaotus riigiasutuste vahel	32
4. TEGEVUSKAVAGA SEATAVAD EESMÄRGID, TEGEVUSED JA MÕÕDIKUD	33
4.1. Mõõdikud.....	33
4.2. Eesmärgid ja tegevused	33
4.2.1. Suurenenud teadlikkus niitude väärtustest ja hooldamisest.....	35
4.2.1.1. Huvigruppide teadlikkuse suurendamine.....	35
4.2.1.2. Niitude nõustamissüsteemi loomine.....	36
4.2.2. Tõhus kaitse ja paranenud pärandniitude sidusus.....	36
4.2.2.1. Kaitstavatel aladel sidususe parandamine.....	37
4.2.2.2. Väljaspool kaitstavaid alasid sidususe parandamine.....	40
4.2.3. Järjepidev majandamine ja paranenud hoolduskvaliteet	41
4.2.3.1. Järjepidev ja jätkusuutlik alade hooldamine.....	41
4.2.3.2. Hoolduskvaliteedi parandamine.....	44
4.2.4. Korrastatud andmehõive.....	44

4.2.4.1. Andmebaaside arendamine ja info ajakohastamine.....	45
4.2.4.2. Uuringute ja seire tegemine.....	46
5. AJAKAVA JA EELARVE.....	47
6. TEGEVUSKAVA ELLU VIIMINE JA MUUTMINE.....	50
LISAD	51

OLULISED TERMINID JA LÜHENDID

Terminid

Elupaiga soodne seisund – elupaiga seisund loetakse soodsaks, kui selle looduslik levila ja alad, mida see oma levila piires hõlmab, on muutumatu suurusega või laienevad, selle pikaajaliseks püsimiseks vajalik eriomane struktuur ja funktsioonid toimivad ja toimivad tõenäoliselt ka prognoosimisulatusse jäävas tulevikus ning elupaigale tüüpiliste liikide seisund on soodne.

Liigi soodne seisund – liigi seisund loetakse soodsaks, kui selle asurkonna arvukus näitab, et liik säilib kaugemas tulevikus oma looduslike elupaikade või kasvukohtade elujõulise koostisosana, kui liigi looduslik levila ei kahane ning liigi asurkondade pikaajaliseks säilimiseks on praegu ja tõenäoliselt ka edaspidi olemas piisavalt suur elupaik.

Elupaigatüüp – Euroopa Liidu loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaik, mis on oma loodusliku levila piires hävimisohus või millel on väike looduslik levila.

Elupaik – ümbrusest looduslike tingimuste poolest erinev ala, mis sobib eluks teatud looma-, taime- või seeneliikidele.

Kaitstavad loodusobjektid – looduskaitseaduse kohaselt kaitsealad, hoiualad, kaitsealused liigid ja kivistised, püsielupaigad ning kaitstavad looduse üksikobjektid.

Linnudirektiiv – Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta. Direktiiv reguleerib lindude kaitset ja kasutamist ning selle eesmärk on kaitsta looduslikku linnustikku ja selle peamisi elupaiku kõikjal Euroopa Liidus.

Loodusdirektiiv – Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta. Direktiivi eesmärk on säilitada või vajaduse korral taastada Euroopa Liidu tähtsusega looduslike elupaikade ja liikide (v.a linnud) soodne looduskaitsealine seisund.

Natura 2000 võrgustik – Euroopa Liidu kaitstavate alade võrgustik, mille eesmärk on säilitada ning taastada väärtuslikke ja ohustatud elupaigatüüpe, ühtlasi kaitsta ohustatud liike ja nende elupaiku. Natura 2000 võrgustik koosneb linnudirektiivi artikli 4 lõigete 1 ja 2 alusel valitud linnualadest ning loodusdirektiivi artikli 3 lõike 1 ja artikli 4 alusel valitud loodusaladest.

Pärandniit ehk poollooduslik kooslus ehk pärandkooslus – pikaajalise inimtegevuse (niitmise, karjatamise) mõjul kujunenud loodusliku elustikuga ala. Eestis levinud peamised pärandniidud on puisniidud, loopealsed, soostunud niidud, soo-, ranna-, lammi- ja aruniidud ning puiskarjamaad. Niiduelupaikade üldiseloomustus on esitatud tegevuskava lisas 1.

Tugikooslused – kooslused, mis ei pruugi olla pikaajaliselt kujunenud niidukooslused, kuid mille olemasolu on alternatiivsete kasvukohtadena, elupaikadena ja levikukoridoridena pärandniitudele iseloomulike liikide soodsa seisundi tagamiseks oluline.

Lühendid

EELIS	Eesti Looduse Infosüsteem
PLK	poollooduslik kooslus, pärandniit, pärandkooslus
EL	Euroopa Liit
KeA	Keskkonnaamet
KeM	Keskkonnaministeerium
KAUR	Keskkonnaagentuur
KEMIT	Keskkonnaministeeriumi Infotehnoloogiakeskus
MeM	Maaeluministeerium
PRIA	Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet
RMK	Riigimetsa Majandamise Keskus
PKÜ	Pärandkoosluste Kaitse Ühing
LHT	loodushoiutoetus
ÜF	Euroopa Liidu Ühtekuuluvusfond
ERDF	Euroopa Regionaalarengu Fond
EARDF	Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond
KIK	SA Keskkonnainvesteeringute Keskus
LIFE	LIFE-programm
ÜPT	ühtne pindalatoetus, 2023. aastast põhisissetuleku toetus
MAK	Eesti maaelu arengukava
ÜPP	ühine põllumajanduspoliitika
LORA	liigikaitseliselt oluline rannaala
KR PLK	Keskkonnaregistri poollooduslike koosluste kaardikiht

SISSEJUHATUS

Pärandniidud, ka poollooduslikud kooslused või pärandkooslused, on rohumaad, mida on traditsiooniliselt kasutatud karja- või heinamaadena. Pärandniitude elustik on looduslik, pärandniite ei ole teadaoleval ajal küntud, väetatud ja neile pole külvatud kultuurtaimede seemneid. Eestis peamiselt levinud pärandniidud on loopealsed, aruniidud, lamminiidud, soostunud niidud, puisniidud, puiskarjamaad ja rannaniidud. Kõik meie pärandkooslused on arvatud Euroopa Liidu tasandil kaitstavate elupaikade hulka. Nende soodsa seisundi säilitamine on vajalik nii Eestis kui ka mujal Euroopas ning nende hoidmine on meie looduskaitse väga oluline vastutusvaldkond.

Pärandniite iseloomustab väga suur rohttaimede mitmekesisus, nii on Eesti pärandniidud oluline kasvukoht ligi 700 soontaimeliigile¹. Eesti pärandniidud paistavad silma ka harukordse väikeseskaalalise liigirikkusega. Laelatu puisniit kuulub maailma kõige liigirohkemate koosluste hulka.² Taimestiku liigirikkus loob tingimused ka teiste elustikurühmade rohkuseks, niitudega on seotud paljud putukad, linnud, samblad, samblikud ja mullaelustik. Oluline on teada, et pärandniitudega seotud liigid on Euroopa põline elustik: niiduliigid asustasid iidseid looduslikke avatud ja poolavatud ökosüsteeme, mis olid Euroopas laialt levinud vähemalt pleistotseenist alates (2,4 miljonit aastat tagasi) ehk sadade tuhandete aastate vältel enne inimese ilmumist.³ Niitude ja neid ajalooliselt avatuna hoidnud suurte herbivooride lai levik miljonite aastate vältel on ka põhjus, miks suur osa Euroopa liikidest on seotud niitude ja poolavatud ökosüsteemidega. Viimaste aastatuhandete vältel aga mängib maastike avatuna hoidmisel juhtrolli inimene koos kariloomadega ning nii säilivad pärandniitude loodusväärtused ja nendega seotud liigid ainult meie kaasabil. Ilma niitmise või karjatamiseta niidud võsastuvad ja lõpuks metsastuvad, roostuvad ja seejärel neile omane liigiline koosseis muutub.

Pärandkooslustel on oluline roll avatud maastikus elurikkuse säilimisel, kuna need pakuvad elu- ja toitumispaika mitmele haruldasele seene-, looma- ja taimeliigile ning aitavad säilitada põllumajandusmaa elurikkust ja maastiku mitmekesisust. Eesti pärandniidud on olulised looduse hüvede ehk ökosüsteemiteenuste pakkujad⁴, tagades tolmeldajate⁵, põllukahjurite looduslike vaenlaste ja rikkaliku mullaelustiku säilimise. Niidud on olulised ja stabiilsed süsinikusidujad/-ladustajad ning kliimamuutuste mõju leevendajad. Pärandniitude hooldamise eesmärk on tagada elupaikade ja nendest sõltuvate liikide säilimine.

Elupaikade kaitse ja taastamine on tähtis kliimamuutustega kohanemisel ja liigirikkuse säilimise tagamiseks. Selleks et tagada elurikkuse kaitse, on moodustatud kaitstavate alade võrgustik, need on elurikkuse kaitse tuumikalad. Elurikkuse säilimiseks on vajalik elupaikade piisav pindala ja sidusus – hästi toimiv elupaigavõrgustik –, mistõttu peavad

¹ Pärtel, M., Helm, A., Roosalu, E., Zobel, M. 2007. Bioloogiline mitmekesisus Eesti poollooduslikes ökosüsteemides. Punning, J. M. (Toim.). Keskkonnauuringute nüüdisprobleeme. Tallinn: Tallinna Ülikooli Ökoloogia Instituut, 223–302.

² Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs.

³ Dengler, J., Janišová, M., Török, P., Wellstein, C. 2014. Biodiversity of Palaearctic grasslands: a synthesis. Agriculture, Ecosystems & Environment, 182, 1–14.

⁴ Projekt „Elurikkuse sotsiaal-majanduslikult ja kliimamuutustega seostatud keskkonnaseisundi hindamiseks, prognoosiks ja andmete kättesaadavuse tagamiseks vajalikud töövahendid”, <https://www.keskkonnaagentuur.ee/et/eesmargid-tegevused/projektid/elme>

⁵ Projekt „ForBee”, <https://www.forbee.ee/>

loodusväärtuste säilimisele kaasa aitama ka maastikud väljaspool kaitstavaid alasid. Ka väljaspool kaitstavaid alasid on oluline rõhku panna maastike sidususele ja mitmekesisusele. Selleks et tagada mitmekesiste loodushüvede säilimine ja niiduelustiku hea seisund, peab niidukooslusi ja nende tugialasid leiduma kõigis Eesti maastikes.

Pärändniidud ei ole olulised üksnes looduskaitsest aspektist, vaid neil on ka sotsiaal-majanduslik mõju, kuna nende hooldamine on maapiirkondades oluline elatusallikas. Pärändniitude hooldus mitmekesistab maaelu ja tagab üle-eestiliselt toidutootmise praktikate paljususe ja mitmekesise toiduainetega varustatuse. Pärändniitudelt tulev toit on puhas, vaba taimekaitsevahenditest ja väetistest. See omakorda toetab inimeste paremat tervist ja heaolu. Pärändniitude taastamise ja pärändniitude säilimist tagava hoolduse toetamine on Euroopa Komisjoni koostatud aruande hinnangul üheks tulemuslikumaks põllumajandusmaastike mitmekesisust ja elurikkust säilitavaks investeeringuks ühise põllumajanduspoliitika raames.⁶ Heas seisundis pärändniitude olemasolu toetab ka turismivaldkonda, säilitades traditsioonilist ja kaunist maastikku ja võimalust tutvuda eri looma- ja taimeliikidega. Pärändniidud ja pärändmaastikud on oluline osa meie kultuuriloost, identiteedist ja maastikutunnetusest.

⁶ Euroopa Komisjoni aruanne „Evaluation of the impact of the CAP on habitats, landscapes, biodiversity”, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/ext-eval-biodiversity-final-report_2020_en.pdf

TEGEVUSKAVA EESMÄRK JA KOKKUVÕTE

Pärandniitude tegevuskava seab eesmärgid pärandniitude säilitamiseks ja taastamiseks, annab ülevaate praegusest olukorrast ja ohuteguritest ning kirjeldab tegevused eesmärkide saavutamiseks aastani 2027.

Tegevuskava eesmärkideks on:

- suurenenud teadlikkus niitude väärtustest ja hooldamisest;
- paranenud pärandniitude sidusus ja kaitse tõhusus;
- paranenud hoolduskvaliteet ning järjepidev majandamine;
- korrastatud andmehõive.

Eesmärkide saavutamiseks on vajalik:

- tagada pärandniitude hooldamise ja taastamise piisav rahastus;
- alade taastamisel lähtuda elupaikade sidususest ja liigikaitselisest aspektist;
- luua pärandkoosluste maaomanikke, hooldajaid ja taastajaid toetav nõustamissüsteem;
- teostada arendused andmekogude korrastamiseks ja haldamiseks.

Samuti on oluline suurendada huvigruppide teadlikkust, tagada niitude hoolduse jätkusuutlikkus, sh investeringud, parandada hoolduskvaliteeti, jätkata uuringute ja inventuuridega ajakohaste andmete tagamiseks ning hinnata taastamise ja hooldamise tulemuslikkust. Pärandniitude kaitse ja sidususe tagamiseks tuleb hakata nende hooldamist toetama ka väljaspool kaitstavaid alasid..

2020. aastal oli hoolduses ja taastamises kokku ligikaudu 41 000 ha pärandniite. Selleks, et aidata kaasa niiduelupaikade säilimisele ja nendega seotud liikidele soodsa seisundi parandamisele, on eesmärgiks aastaks 2027 hooldada pärandniite vähemalt 50 000 hektaril. Eesmärgi saavutamiseks on kaardistatud kõrget taastamisväärtust omavad alad, mis annavad parima maastikulise sidususe ning kus ökoloogiline efektiivsus on kõige suurem. Nende alade taastamine on üks prioriteete.

Tegevuskava täitmine on tulemuslik, kui niidu elupaikade seisund ei ole halvenenud ja seisundi trendid on positiivsed, üldine teadlikkus pärandniitude väärtustest on suurenenud, hoolduses on 50 000 hektarit pärandniite ja hooldajate ring on laienenud. Taastatud on eelkõige kõrget taastamisväärtust omavad alad, mis läbi on paranenud pärandniitude maastikuline sidusus, pärandniitude andmestik on korrastatud ning loodud on terviklik andmekogu, mis kajastab ka pärandniitude levikuandmeid üle-eestiliselt.

Pärandkoosluste säilitamiseks ja taastamiseks vajalike tegevuste eelarveks on perioodil 2021-2027 prognoositud ca 90,7 mln eurot.

1. ÕIGUSLIK ALUS JA SEOSSED TEISTE STRATEEGILISTE DOKUMENTIDEGA

Pärandniitude tegevuskava aitab ellu viia EL-i direktiivides, sh loodus- ja linnudirektiivis, ning teistes strateegilistes dokumentides seatud eesmärke. Olulisemad strateegilised dokumendid on järgmised.

- **Rio de Janeiro bioloogilise mitmekesisuse konventsioon, globaalne elurikkuse raamistik 2020. aasta järgseks ajaks**⁷ (väljatöötamisel). Strateegia eesmärk aastaks 2050 on, et elurikkust väärtustatakse, säilitatakse, taastatakse ja kasutatakse mõistlikult, säilitades ökosüsteemi teenuseid.
- **Euroopa roheline kokkulepe**⁸ ning sellega seotud **EL-i elurikkuse strateegia aastani 2030** ja **strateegia „Talust taldrikule”** ja **Euroopa kliimapakt**. Liikmesriigid peavad tagama, et ühegi kaitsealuse elupaiga ega liigi seisundisuundumus ja -staatus 2030. aastaks ei halveneks. Samuti on võetud eesmärgiks, et vähemalt 10% põllumajandusmaast peavad katma mitmekesised maastikuelemendid, et tagada elupaikade omavaheline ühendatus. Need eesmärgid aitavad kaasa kliimamuutuste leevendamisele ja nendega kohanemisele – looduse taastamine ja elurikkust soosiv kestlik maakasutus on peamised kliimamuutusi leevendavad looduspõhised lahendused.
- **Euroopa maastikukonventsioon**⁹, mis on maastike kaitse olulisimaks raamistikuks. Sisaldab suuniseid meie maastike erinevate väärtuste, sh loodusväärtuste ja kultuuripärandi, säilitamiseks.
- **ÜRO säästva arengu tegevuskava aastani 2030 „Muudame maailma: säästva arengu tegevuskava aastaks 2030”**¹⁰, 15. eesmärk on kaitsta ja taastada maismaa ökosüsteeme ja propageerida nende säästvat kasutamist ning peatada ja pöörata ümber bioloogilise mitmekesisuse hävimine.
- **Tolmeldajaid käsitlev EL-i algatus**¹¹, üks eesmärk on kaitsta tolmeldajate looduslikke elupaiku ja parandada tolmeldajate elupaiku põllumajandusmaastikus.
- **Kliimapoliitika põhialused aastani 2050**¹², **kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030**¹³. Üks eesmärk on tagada muutuv kliimas liikide, elupaikade ja maastike mitmekesisus ning maismaa ökosüsteemide soodne seisund ja terviklikkus ning sotsiaal-majanduslikult oluliste ökosüsteemiteenuste pakkumine piisavas mahus ja piisava kvaliteediga. Taotletav mitmekesine elustik, piisava suurusega

⁷ Globaalne elurikkuse raamistik 2020. aasta järgseks ajaks, <https://www.cbd.int/conferences/post2020>

⁸ Euroopa roheline kokkulepe, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_et

⁹ Euroopa maastikukonventsioon, <https://www.envir.ee/et/euroopa-maastikukonventsioon>

¹⁰ Muudame maailma: säästva arengu tegevuskava aastaks 2030, https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/SA_eeesti/saastva_arengu_tegevuskava_2030_uro_et.pdf

¹¹ EL-i tolmeldajate algatus (COM(2018)395), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/et/TXT/?uri=CELEX:52018DC0395>

¹² Kliimamuutuste põhialused aastani 2050, <https://www.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/kliima/kliimapoliitika-pohialused-aastani-2050-0>

¹³ Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030, https://www.envir.ee/sites/default/files/kliimamuutustega_kohanemise_arengukava_aastani_2030_0.pdf

kaitstavad alad ja heas seisundis kooslused tagavad nii kliimamuutustest kui ka muudest inimtegevusest tulenevate elurikkust vähendavate tegurite suhtes suurema ökoloogilise vastupanuvõime.

- **Eesti 2035**¹⁴ (eelnõu), üheks põhimõtteks, mida tuleb poliitikakujundamisel järgida, on looduskeskkonna kvaliteedi parandamine, elurikkuse säilitamine ja suurendamine, sh elupaikade taastamine, liikide seisundi parandamine ja selleks vajalike investeeringute tegemine. Oluliseks peetakse pärandmaastike kaitset.
- **Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030**¹⁵, mille eesmärkide hulgas on liikide elujõuliste populatsioonide säilimiseks vajalike elupaikade ja koosluste olemasolu tagamine ning sidusate maastike säilitamine.
- **Keskonnakaitse ja -kasutuse programm aastateks 2020–2023**¹⁶, mille eesmärk on liikide ja elupaikade soodsa seisundi ning maastike mitmekesisuse tagamine.
- **Loodus- ja linnudirektiiv**¹⁷, mille eesmärk on aidata Euroopa Liidus kaasa bioloogilise mitmekesisuse tagamisele, sh elupaikade ja liikide soodsa looduskaitse seisundi saavutamisele. Nende direktiivide alusel on moodustatud Natura 2000 võrgustik.
- **Looduskaitseeadus**¹⁸, mille eesmärk on looduse kaitsmine mitmekesisuse säilitamise, looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku liikide soodsa seisundi tagamisega. Samuti on eesmärgiks kultuurilooliselt ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna või selle elementide säilitamine ning loodusvarade säästlikule kasutamisele kaasaaitamine.
- **Eesti looduskaitse arengukava aastani 2020**¹⁹, üks eesmärk on liikide ja elupaikade soodsa seisundi ning maastike mitmekesisuse tagamine ja elupaikade toimimine ühtse ökoloogilise võrgustikuna.
- **Natura rahastamise tegevuskava 2021–2027**²⁰ (eelnõu), millega on seatud eesmärgid ja prioriteetsed tegevused aastani 2027.
- **Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030**²¹ (väljatöötamisel), mille üks eesmärk on panustada elurikkuse kaitsele, edendada ökosüsteemi teenuseid ning säilitada elupaiku ja maastikke.
- **Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027**²² (väljatöötamisel). Väljatöötamisel olev strateegiakava sisaldab mitut olulist toetusmeetet, sh poollooduslike koosluste hooldamise toetus, mis panustavad põllumajandusmaastiku elurikkuse suurendamisse.

¹⁴ Strateegia „Eesti 2035”, <https://www.riigikantselei.ee/et/Eesti2035>

¹⁵ Eesti Keskkonnastrateegia aastani 2030, <https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/0000/1279/3848/12793882.pdf>

¹⁶ Keskonnakaitse ja -kasutuse programm aastateks 2020–2023,

https://www.envir.ee/sites/default/files/ESO/keskkonnakaitse_ja_-kasutuse_programm_2020_2023.pdf

¹⁷ Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta, Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta.

¹⁸ Looduskaitseeadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072020057>

¹⁹ Eesti looduskaitse arengukava aastani 2020, https://www.envir.ee/sites/default/files/lak_lop_0.pdf

²⁰ Prioritised action framework (PAF) for Natura 2000 in Estonia,

https://www.envir.ee/sites/default/files/paf_estonia_2021_2027.pdf

²¹ Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 (väljatöötamisel),

<https://www.agri.ee/et/pollumajanduse-ja-kalanduse-valdkonna-arengukava-aastani-2030>

²² Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027 (väljatöötamisel) <https://www.agri.ee/et/upp-strateegiakava-2021-2027>

Teised olulisemad rahvusvahelised lepped, mis kohustavad kaitsma pärandniitude elurikkust, on **Berni konventsioon Euroopa taimestiku, loomastiku ja nende elupaikade kaitseks**, **Bonni konventsioon rändliikide kaitseks** (sh AEWA lepe) ning **UNESCO ülemaailmne kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon**.

2. PÄRANDNIITUDE SÄILITAMISE ÜLDEESMÄRK

Pärandniitude kaitse pikaajaline eesmärk on tagada nende elupaikade soodne seisund ja niitudega seotud elustiku säilimine. Oluline on, et Eesti maastikes, sh põllumajandusmaastikus, oleks tagatud pärandniitudega seotud ökosüsteemi teenused ning väärtustatud pärandniitudega seotud kultuuripärand.

Seni säilinud pärandniidud on kõik väärtuslikud ja haruldased elupaigad, mille elustik on pindala vähesuse tõttu ohus üle kogu Euroopa, kaasa arvatud Eestis. Kõik meie pärandkooslused on arvatud EL-i tasandil kaitstavate elupaikade hulka ja see tegevuskava aitab saavutada loodusdirektiivi eesmärki tagada pärandniitude soodne seisund. Euroopa rohelise kokkuleppe eesmärk on jõuda aastaks 2050 selleni, et kõik ökosüsteemid toimivad, elupaigad on taastatud ja piisavalt kaitstud. Samuti on käimas Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) ökosüsteemide taastamise kümnend²³.

Vastavalt senistele hinnangutele vajab kaitstavatel aladel säilitamist *ca* 60 000 hektarit pärandkooslusi. Tuginedes poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnangule, on kaitstavatel aladel vaja tagada 66 000 – 86 000 hektaril poolloodusliku niidukoosluse säilimine, et oleks tagatud 90–100% nende aladega seotud kaitsealuste liikide elupaikade püsimine²⁴. Pärandniitude sidusust maastikus aitavad parandada ja hoida tugikooslused. Tugikoosluste hulka kuuluvad näiteks sobivalt hooldatud (sh ei kasutata taimekaitsevahendeid) väärtuslikud püsirohumaad, liigirikkad servakooslused (liigirikkad ning sobilikult hooldatud teeservad), liinialused ja teised niiduliikidele sobilikud heas seisus ökosüsteemid, näiteks karjatatavad hõredad metsad.

Ligikaudu pool Eesti kaitsealustest liikidest on seotud poollooduslike niidukooslustega²⁵. Kui pärandniitude seisund on soodne, aitab see kaasa paljude liikide parema seisundi saavutamisele. Niidukoosluste elurikkuse ja looduse hüvede hoidmiseks tuleb esmajärjekorras säilitada, hoida hoolduses ja taastada veel säilinud ajaloolisi pärandniite kaitstavatel aladel. Sidususe tagamise seisukohast on oluline säilitada pärandniite ka kaitstavatest aladest väljaspool²⁶. Lisaks on vajalik säilitada ja rajada niitude tugikooslusi, mille abil paraneb elupaikade maastikuline sidusus.

Liikide ja elupaikade säilimiseks ning põllumajanduse jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleb soodustada pärandniitude kasutamist ning neid kooslusi tuleb käsitleda kui vajalikku ja olulist osa põllumajandusmaast²⁷. Kuna pärandniite saab hoida eelkõige

²³ <https://www.decadeonrestoration.org/>

²⁴ Helm, A., Toussaint, A. 2020. Poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnang. Tartu Ülikool, Ökoloogia ja Maateaduste Instituut.

²⁵ Helm, A., Toussaint, A. 2020. Poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnang. Tartu Ülikool, Ökoloogia ja Maateaduste Instituut.

²⁶ Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs.

²⁷ Euroopa Komisjon, 2019, Evaluation of the impact of the CAP on habitats, landscapes, biodiversity Final Report, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/ext-eval-biodiversity-final-report_2020_en.pdf

põllumajandustegevuste (niitmine, karjatamine) abil, tuleb toetada ja tunnustada nende koosluste hooldajaid. Samuti tuleb väärtustada pärandniitudel toodetud toitu ning teisi lisandväärtusi nagu turism ja kultuuripärand, samuti on maapiirkondades oluline sotsiaalmajanduslik mõju.

Selleks et ühiskond hindaks pärandniite, on vaja tagada laiapõhjaline teave nii maaomanikele, hooldajatele kui ka kogu ühiskonnale pärandkoosluste ökoloogilistest ja kultuurilistest väärtustest.

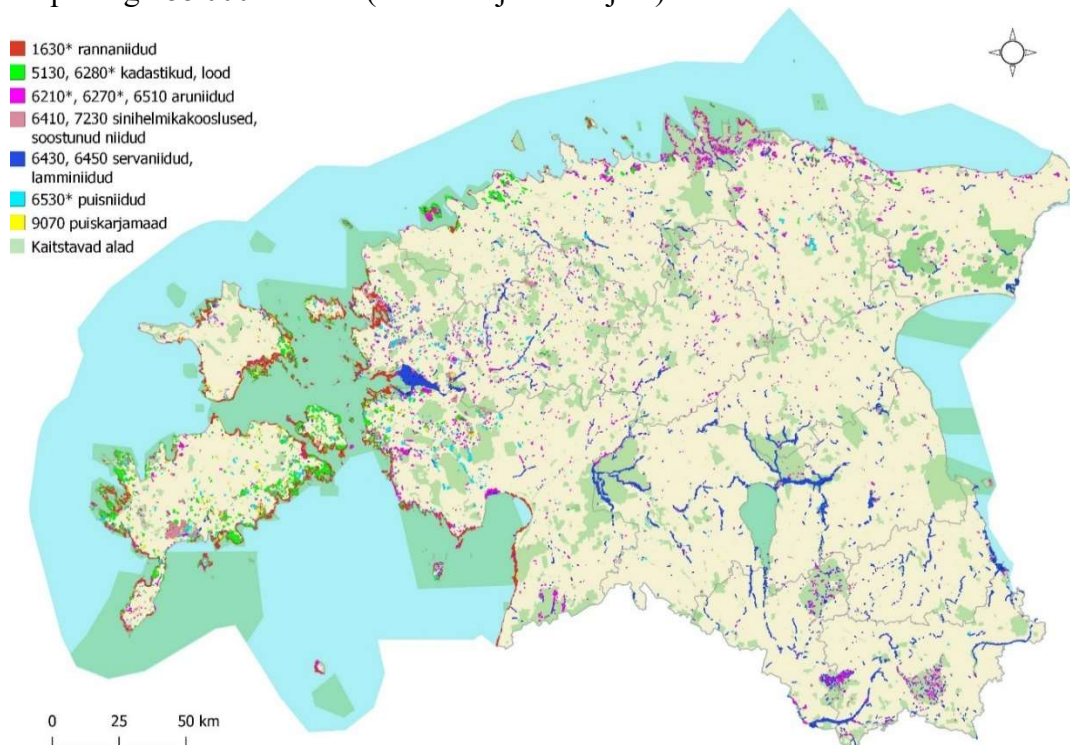
3. PRAEGUNE OLUKORD

3.1. Levik

Ajalooliselt on niidukooslused olnud kogu Euroopas laialt levinud, kuid nende pindala on vähenenud kõikides piirkondades maakasutuse muutumise ja põllumajanduse intensiivistumise tõttu.

20. sajandi algul katsid pärändniidud Eestimaast märgatavalt suurema osa kui tänapäeval. Tollal moodustasid pärändniidud hinnanguliselt kuni 40% Eesti territooriumist²⁸ ehk 1,8 miljonit hektarit, 1950. aastatel ca 1,1 miljonit hektarit²⁹. Pärändniitude pindala hakkas vähenema pärast II maailmasõda, kui käsitsitöö asendus suurtootmise ja intensiivpõllumajandusega. Selle tõttu jäid raskesti majandatavad rohumaad kasutusest välja, kasvasid võssa ja kattusid ajapikku põõsastiku, roostiku või metsaga. Samuti alustati alates 1950. aastatest soostunud niitude ja kunagiste hooldatavate madalsoode kuivendamise ning intensiivpõllumajanduseks sobimatute loalade metsastamisega.³⁰

2020. aasta seisuga on pärändniitude hinnanguliselt 130 000 hektarit, millest kaitstavatel aladel on peaaegu 88 000 hektarit (vastavalt joonis 1 ja 2).³¹

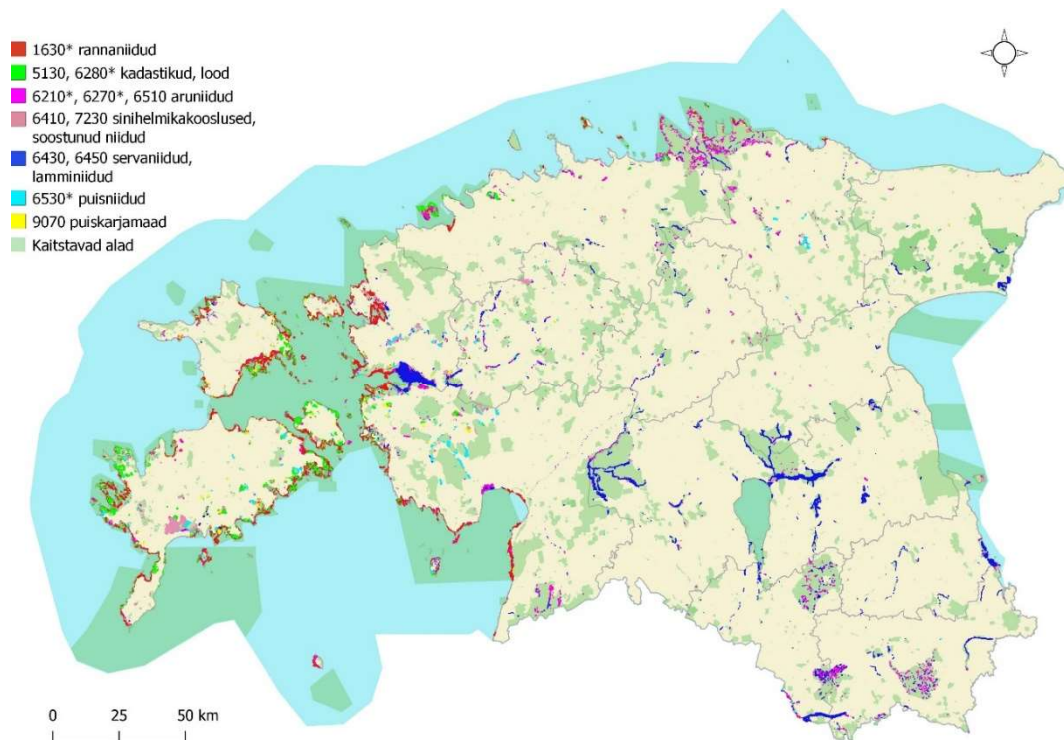
Joonis 1. Pärändniitude levik elupaigatüüpide kaupa üle kogu Eesti. Allikas: Poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnang, töö käigus koostatud pärändkoosluste eri kihte hõlmav kombineeritud kaardikiht

²⁸ Kukk, T. Sammul, M. 2006. Loodusdirektiivi poollooduslikud kooslused ja nende pindala Eestis. Eesti Looduseuurijate Seltsi aastaraamat 84. köide. Tartu: Eesti Looduseuurijate Selts, 114–158.

²⁹ Laasimer, L. 1965. Eesti NSV Taimkate. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituut. Tallinn: Kirjastus Valgus.

³⁰ Örd, A. 2000 Kaitsemetsad ja nende majandamine Eestis. Toim. Ivar Etverk, Aino Kalda. Tartu: Keskkonnaministeerium; DANCEE

³¹ Helm, A., Toussaint, A. 2020. Poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnang. Tartu Ülikool, Ökoloogia ja Maateaduste Instituut

Joonis 2. Pärandniitude levik kaitstavatel aladel. Allikas: Poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnang, töö käigus koostatud pärandkoosluste eri kihte hõlmav kombineeritud kaardikiht

Kuigi ajalooliselt on pärandniidud levinud laialdaselt üle terve Eesti, siis nüüdseks on pärandniite säilinud ja hoolduses kõige enam Lääne-Eestis. Kesk-Eestis piirdub hoolduses olevate alade hulk mõnesaja hektariga. Samas on need piirkonnad, kus praeguseks on säilinud väga vähe pärandniite, taastamise ja hoolduse seisukohast väga olulised just selleks, et parandada niitude regionaalset katvust ja sidusust.

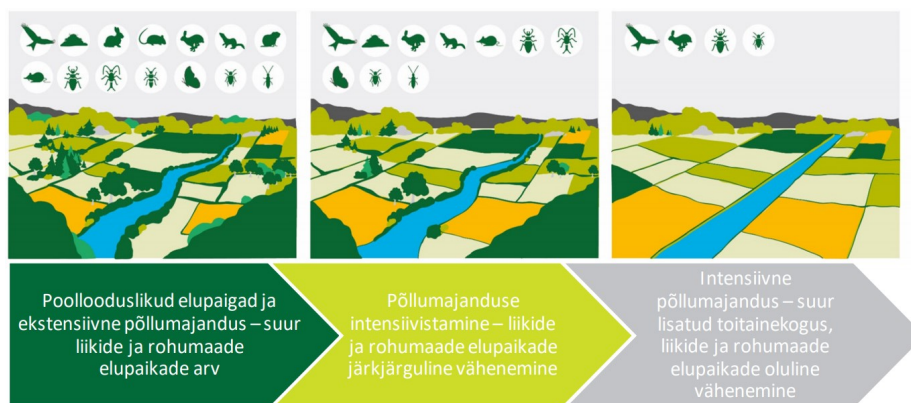
Taastamise ja hooldamise korraldamise aluseks on EELIS-es keskkonnaregistri poollooduslike koosluste andmekogu, kuhu on kantud kaitstavatele aladele jäävad pärandniidud. Levikuandmed on avalikult kättesaadavad Maa-ameti X-GIS2 teenusest.³² Kaitstavatel aladel pärandniitude levik elupaigatüübiti ja hooldatavad alad on esitatud tegevuskava lisa 2.

3.2. Ökoloogiline seisund

Pärandniitude ökoloogilist seisundit on mõjutanud eelkõige põllumajanduse intensiivistumine ja maakasutuse muutused. Euroopa Keskkonnaamet leidis 2020. aasta keskkonnaseisundi aruandes³³, et põllumajanduse intensiivistamine on Euroopas endiselt üks peamisi bioloogilise mitmekesisuse vähenemise ja ökosüsteemide seisundi halvenemise põhjuseid. Varem mitmekesised maastikud, mis koosnesid paljudest väikestest põldudest ja elupaikadest, on muutunud intensiivistamise tõttu ühetaoliseks (vt joonis 3). See on toonud kaasa looduslike taimede ja sellest tulenevalt ka loomade arvukuse ja mitmekesisuse vähenemise.

³² <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/link/VWtkGOn>

³³ Euroopa Kontrollikoda, 2020, Põllumajandusmaa bioloogiline mitmekesisus: ÜPP ei ole aidanud vähenemist peatada, https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_13/SR_Biodiversity_on_farmland_ET.pdf

Joonis 3. Põllumajandusmaa bioloogilise mitmekesisuse vähenemine maakasutuse intensiivistamise tõttu³⁴

Nii nagu Euroopas üldiselt, on ka Eestis põllumajanduse intensiivistumisega maastiku struktuur vaesustunud. Aastatel 1983–2018 on Eesti põllulinnuindeks (14 levinumat kultuurmaastiku haudelindu) langenud 50%³⁵. Põllumajandusmaastiku elurikkust ja maastiku mitmekesisust mõõdetakse põllulinnuindeksi³⁶ abil, mis on Eestis kahaneva trendiga. Liikide ja elupaikade säilimiseks ning põllumajanduse jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleb soodustada pärandniitude kasutamist. Pärandniidud on põllumajandusmaastikus tuumikalad tolmeldajatele ja taimekahjustajate looduslikele vaenlastele, mis pakuvad vastava ökosüsteemiteenuse ka ülejäänud põllumajandusmaale.³⁷ Maastike elurikkuse ja mosaiiksuse tagamiseks tuleb soodustada mitmekesist maakasutust, väiksemate põldude rajamist ning vältida suuri maastikuelementideta alasid.

3.2.1. Koosluste seisund

Tegevuskavas käsitletakse 12 loodusdirektiivi I lisas nimetatud pärandniitude elupaigatüüpi (tabel 1), mille puhul tuleb tagada soodne seisund. Kõigi elupaigatüüpide seisundi kohta peavad liikmesriigid vastavalt loodusdirektiivi artiklile 17 esitama Euroopa Komisjonile iga kuue aasta järel aruande. Elupaigatüübi aruanne sisaldab nelja komponenti: elupaigatüübi levila, pindala, struktuuride ja funktsioonide ning tulevikuväljavaadete seisund. Nende nelja komponendi seisundi põhjal antakse elupaigatüübile looduskaitselise seisundi üldhinnang. Eesti on esitanud loodusdirektiivi I lisa elupaigatüüpide seisundiaruande 2007., 2013. ja 2019. aastal.

2019. aastal esitatud aruande järgi on pärandniitudest soodsas seisundis vaid neli elupaigatüüpi: kadastikud, sinihelmikakooslused, niiskuslembesed kõrgrohustud ning aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud. Halvas seisundis on puisniidud ja soostunud niidud.

³⁴ Euroopa Kontrollikoda, 2020, Põllumajandusmaa bioloogiline mitmekesisus: ÜPP ei ole aidanud vähenemist peatada.

³⁵ Keskkonnaagentuur, 2020, Eesti looduse kaitse aastal 2020 – Eesti looduse mitmekesisus, https://www.keskkonnaagentuur.ee/sites/default/files/elk_2020_est.pdf

³⁶ Maaeluministerium, „Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030” eelnõu <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/poka-2030/poka-2030-eelnou-2020-02-21.pdf>

³⁷ Maaeluministerium, „Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030” eelnõu <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/poka-2030/poka-2030-eelnou-2020-02-21.pdf>

Rannaniitude, aruniitude, loopealsete ja lammniitude seisund on hinnatud ebapiisavaks.³⁸ 2019. aasta aruande ülevaade on esitatud tabelis 1.

Ebasoodsa seisundi peamine põhjus on niitude majandamise lakkamine, mis muudab omakorda koosluste liigilist koosseisu. Elupaikade seisundi paranemine on aeganõudev protsess. Investeeringud elupaikade taastamise ja hooldamise on elupaikade seisundihinnangutes näha positiivse trendina, näiteks rannaniitudel ja loopealsetel. Kuna ajaloolised niidualad on ökoloogiliselt äärmiselt olulised, kuna seal on säilinud seemnepank ja liikide jäanukpopulatsioonid ning selliste alade taastamise potentsiaal on sobiva taastamise korral väga suur, tuleb seniseid taastamistegevusi jätkata.

Tabel 1. Aruandeperioodi 2013–2018 elupaikade seisundi hinnangud levila, pindala, struktuuri ja funktsioonide ja tulevikuväljavaadete kohta ning nende põhjal saadud üldhinnang koos viimase trendiga³⁹

Elupaigatüüp	Kood	Levila	Pindala	Struktuur	Tulevik	Üldhinnang	Trend
Rannaniit	1630*	FV	FV	U1	FV	U1	↑
Kadastik	5130	FV	FV	FV	FV	FV	→
Kuiv niit lubjarikkal mullal	6210	FV	FV	U1	U1	U1	→
Liigirikas niit lubjavaesel mullal	6270*	FV	FV	U1	U1	U1	→
Loopealne	6280*	FV	FV	U1	FV	U1	↑
Sinihelmikakooslus	6410	FV	FV	FV	FV	FV	→
Niiskuslembene kõrgrohustu	6430	FV	FV	FV	FV	FV	→
Lamminiit	6450	FV	FV	U1	U1	U1	↓
Aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niit	6510	FV	FV	FV	FV	FV	→
Puisniit	6530*	U1	U1	U2	U2	U2	?
Liigirikad madalsood ⁴⁰	7230	FV	U1	U1	U2	U2	↓
Puiskarjamaad	9070	FV	FV	U1	U1	U1	↑

FV = soodne
 U1 = ebapiisav
 U2 = halb

Tärniga (*) on tähistatud esmatähtsad elupaigatüübid, mille kaitsmise eest kannab EL erilist vastutust.

³⁸ Loodusdirektiivi (92/43/EMÜ) artikkel 17 aruanne:

http://cdr.eionet.europa.eu/Converters/run_conversion?file=ee/eu/art17/envvtxasa/EE_habitats_reports-20190725-083848.xml&conv=589&source=remote

³⁹ Eesti looduse kaitse aastal 2020 – Eesti looduse mitmekesisus. 2020. Keskkonnaagentuur.

⁴⁰ Hinnang kogu 7230 elupaigale, kuid seda võib üle viia ka vaid soostunud niitudele. EELIS KR_PLK andmetel on 7230 elupaigast soostunud niite 5800 hektarit.

3.2.2. Liikide seisund

Pärändniidud on elupaigaks paljudele kaitsealustele, haruldastele ja ohustatud liikidele. Aastatel 2017–2020 Eesti punase nimestiku ohustatuse hindamisel käsitletud liikidest (üle 13 500) on pärändniidud (sh puisniidud) elupaigaks ligikaudu viiendikule. Samas piirkondlikult ohustatud liikidest on niitudega seotud veerand (25%)⁴¹.

Pärändniitusid elupaigana kasutavatest liigirühmadest on kõige ebasoodsamas seisundis haudelinnud (65 liiki), kellest on ohustatud ligikaudu pooled. Soontaimede ohustatuse hindamisel selgus, et kõige rohkem on viimasel aastakümnel halvenenud kuivade, iseäranis liivaste kasvukohtade liikide seisund. Selle põhjus on elupaikade majandamise lakkamine⁴². Ka soostunud niitude soontaimede liikide seisund on halvenenud. Kahepaiksetest on 2018. aasta punase nimestiku hinnangul Eesti kümnest omamaisest kahepaikseliigist ohustatud pooled. Pärändniitudega on neist otseselt seotud kaks liiki: rohe-kärnkonn ja kõre ehk juttself-kärnkonn. Rohe-kärnkonn, kelle peamised sigimisalad asusid Ida- ja Lõuna-Eesti luha- ja lamminiitudel, on praeguseks Eestis välja surnud. Kõre, kes oli veel 1960. aastatel Lääne-Eesti rannaniitudel tavaline liik, kuulub nüüd eriti ohustatud liikide hulka. Selle põhjus on rannaniitude kuivendamine, metsastamine ja karjatamise lõpetamine.⁴³

Liblikate ohustatuse hindamisel ilmnes, et liigid, kes sõltuvad pärändniitudest (eelkõige nõmmemaastik, liivikud ja alvarid), olid märkimisväärselt halvemas seisundis võrreldes nende liikidega, kes ei sõltu pärändniitude seisundist.⁴⁴ Niitudele omased liblikaliigid on leidnud teiste koosluste (sh lageraielangid, rohumaaribad, metsasihid) näol asenduselupaiga. Seda ei saa pidada rahuldavaks olukorraks, kuna mitmed sellised elupaigad on ajutised. Kuna pärändniidud on maastikust kadunud, siis on raiesmikud ja teised metsamaastiku avakooslused mitmel pool jäänud ainsateks avatud elupaikadeks.⁴⁵ Arvestades lageraielankide lühiajalist sobivust avamaaliikidele ja nende negatiivset mõju metsaliikidele, peaks jätkusuutlik metsade majandamine lähtuma erinevatele elupaikadele iseloomulike liikide vajadustest pikema aja jooksul. Selleks et edaspidi säiliks avamaastike liblikate mitmekesisus, on vajalik liblikaliikidele algupäraseid elupaiku maastikku tagasi tuua, et tagada pikaajaliselt avatud elupaigad.

⁴¹ Eesti liikide punane nimestik. Liikide ohustatuse hindamised. Eesti Looduse Infosüsteem (EELIS). Keskkonnaagentuur (11.01.2021).

⁴² Kull, T., Kalamees, R., Kaljund, K., Kull, Tiiu, Leht, M., Luuk, O., Mesipuu, M., Mäemets, H., Pihu, S., Reier, Ü., Roosaluste, E., Rünk, K., Saar, P. 2018. Kokkuvõtte soontaimede ohustatuse hindamistulemustest 2017–2018. <https://infoleht.keskkonnainfo.ee/GetFile.aspx?id=1947479558>

⁴³ Leivits, A. 2019. Liikide ohustatuse hindamine Eestis: praegune seis ja edasised vajadused. – Rmt: Tiiu Kull. Liigikaitse Eesti ajateljel. Tartu: Eesti Loodusfoto. <http://infoleht.keskkonnainfo.ee/GetFile.aspx?id=707644898>

⁴⁴ Tiitsaar, A., Õunap, E., Jürivete, U. 2018 Kokkuvõtte liblikaliste (*Lepidoptera*) ohustatuse hindamistulemustest. <https://infoleht.keskkonnainfo.ee/GetFile.aspx?id=-1600204994>

⁴⁵ Kreitsberg, R. 2018. Muutused sunnivad kolima: kas niiduliblikad leiavad pelgupaiga raiesmikel? <https://novaator.err.ee/653258/muutused-sunnivad-kolima-kas-niiduliblikad-leiavad-pelgupaiga-raiesmikel>

Loodusdirektiivi liikidest on artikli 17 viimase aruande (2013–2018)⁴⁶ järgi pärandniitudega seotud liikidest halvas seisundis nõmme-tähniksinitiib ja rohe-kärnkonn ning ebapiisavas seisundis harilik kobarpea, eesti soojumikas, vasakkeermene pisitigu, eremiitpõrnikas, kõre, rohukonn ja mudakonn. Võrreldes eelmiste aruannetega on halvenenud nõmme-tähniksinitiiva ja rohe-kärnkonna (piirkondlikult väljasurnud) seisund.

Sarnaselt punase nimestiku ohustatuse hindamisele on linnudirektiivi artikli 12 viimase aruande (2013–2018)⁴⁷ alusel elupaikade eelistuse järgi kõige halvemas seisundis niitude haudelinnustik. Näiteks rukkiräagu, tikutaja ja suurkoovitaja arvukus on seire andmetel oluliselt vähenenud⁴⁸. Kahanevas trendis on niitudel pesitsevatest liikidest ka rohunepp, mustsaba-vigle, tutkas ja punajalg-tilder.⁴⁹ Ei ole teada, kas arvukuse kahanemist põhjustab pärandniitude kehv seisund või kultuurrohumaade intensiivne majandamine.

Kui vaadelda niitude ja kultuurmaastike (sh põllud) linnustikku koos, siis on lausa 31 liigil 53-st täheldatav viimasel 40 aastal arvukuses langustrend. Põllulindude arvukus väheneb terves Euroopas, sh Eestis. Põllulindude vähenemist seostatakse põllumajandusliku maa, lämmastikväetise ja pestitsiidide kasutamisega. Kõige rohkem kahaneva arvukusega liigid on aastatel 1984–2017 olnud näiteks võot-põdsalind, hänilane, suurkoovitaja ja rukkiräak.⁵⁰

3.2.3. Hooldamise mõju elupaikadele ja liikidele

Keskkonnaagentuur on analüüsinud pärandniitude hooldamise mõju riikliku keskkonnaseire käigus kogutud taimekoosluste ja lindude seireandmete alusel⁵¹. Samuti on Keskkonnaagentuur analüüsinud pärandniitude hoolduse mõju päevaliblikate arvukusele ja liigirikkusele⁵². Analüüside käigus leiti, et seiratud taimekoosluste esinduslikkus, floristiline värtus, funktsioonide säilimine ja looduskaitseiline värtus olid kõigil uuritud kooslusetüpidel (loopealsed, luha-, soostunud, pärisaru- ja rannaniidud) poolloodusliku koosluse hooldamise toetusega aladel oluliselt kõrgemad kui toetuseta aladel. Lindudest vaadeldi rannaniitude haudelinnustikku ja rohunei seire andmeid ning leiti, et rannaniitudel olid isendite arv, kaitsealuste liikide arv ja kaitsealuste isendite arv seda suurem, mida suurem oli seirekohas poolloodusliku koosluse hooldamise toetusega ala osakaal. Rohuneppide puhul leiti, et nende isendite arv oli seda suurem, mida rohkem oli toetusega alasid seirepunktist 1000 meetri raadiuses.

⁴⁶ Leivits, M. 2020. Loodusdirektiivi liigid ja nende seisund. Roasto, R., Tampere, U. (toim). Eesti looduse kaitse aastal 2020. Tallinn: Keskkonnaagentuur, 106–111.

https://www.keskkonnaagentuur.ee/sites/default/files/elk_2020_est.pdf

⁴⁷ Leivits, M. 2020. Linnudirektiivi liigid ja nende seisund. Roasto, R., Tampere, U. (toim). Eesti looduse kaitse aastal 2020. Tallinn: Keskkonnaagentuur, 112–123.

https://www.keskkonnaagentuur.ee/sites/default/files/elk_2020_est.pdf

⁴⁸ Artikkel „Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017”, https://www.eoy.ee/pics/757_Elts_et_al_2019-1.pdf

⁴⁹ Leivits, M. 2020. Loodusdirektiivi liigid ja nende seisund. Roasto, R., Tampere, U. (toim). Eesti looduse kaitse aastal 2020. Tallinn: Keskkonnaagentuur.

⁵⁰ Marja, R., Nellis, R. 2018. Perioodil 1984–2017 põllulindude arvukuse muutus Eestis ning selle seos põllumajanduse ja kiskjatega.

⁵¹ Poollooduslike koosluste hooldustoetuse efektiivsuse hindamine elurikkusele riiklike keskkonnaseirete põhjal. 2019. Keskkonnaagentuur, https://www.keskkonnaagentuur.ee/sites/default/files/plk-de_efektiivsus_aruanne.pdf

⁵² Poollooduslike koosluste hoolduse mõju päevaliblikatele riikliku seire andmete põhjal. 2020.

Keskkonnaagentuur, https://www.keskkonnaagentuur.ee/sites/default/files/aruanne_paevaliblikad.pdf

Päevaliblikate analüüsi tulemusena leiti, et niitude hooldamine mõjub päevaliblikatele positiivselt. Hooldatud aladel oli suurem päevaliblikate arvukus kui hooldamata aladel. Koos toetust saava poolloodusliku koosluse pindala kasvuga hooldatud alade ümbruses suureneb nii kõigi päevaliblikate kui ka niitudele spetsialiseerunud isendite arvukus ning niiduliblikate liikide arv. Niiduliblikatele, kes on elupaikade kinnikasvamise suhtes tundlikum päevaliblikate rühma, avaldas negatiivset mõju ka hooldusest möödunud aeg. Mida rohkem aega oli möödunud viimasest hooldusest, seda vähem niiduliikide isendeid alalt leiti.

Riikliku seire tulemused näitavad seega, et kui kooslused on majandatud (poolloodusliku koosluse hooldamise hooldustoetusega), siis on ka liikide seisund parem. Kui majandamine puudub või ei ole piisav, siis kannatavad selle all ka liigid ja koosluste üldine seisund.

3.3. Kaitse korraldamine

Suurem osa Eesti kaitstavatest aladest kuuluvad üleeuroopalisse kaitseala võrgustikku Natura 2000. Pärandniite kaitstakse eri tüüpi kaitstavatel loodusobjektidel, sh kaitsealadel, hoiualadel, püsielupaikades ja üksikobjektidel. Ülevaade pärandniitude jagunemisest kaitstavate loodusobjektide kaupa on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Pärandniitude jagunemine kaitstavate loodusobjektide vahel 2020. aasta seisuga

Kaitstav loodusobjekt	Pindala (hektar)
Hoiuala	29 001
Rahvuspark	18 826
Kaitseala	15 443
Maastikukaitseala	12 706
Püsielupaik	741
Üksikobjekt	19

Pärandniitude kaitseks on seatud mitmeid piiranguid, mida looduskaitseaduse §-d 14, 30, 31 ja 33 võimaldavad. Peaasjalikult tähendab see ehitustegevuse ja uute maaparandussüsteemide rajamise vältimist. Kaitstavatel loodusobjektidel jäävad pärandniidud eri võõnditesse - sihtkaitsevööndisse või piiranguvööndisse. Välja kujunenud väga kindlat eelistust võõndi valiku osas ei ole, kuna pärandniite saab kaitsta nii sihtkaitsevööndis (määratud 27 754 hektarit) kui ka piiranguvööndis (määratud 19 340 hektarit). Võõndi valikul on erandiks märjad niidud. Kuna sihtkaitsevööndites on võimalik sekkuda ka olemasolevate maaparandussüsteemide hooldamisse, siis märgade niitude korral, kus kuivendamine võib tuua kaasa niidu degradeerumise, on kasutatud just sihtkaitsevööndi režiimi. Samuti võivad osal niitudel olla vajalikud liikumispirangud häirimistundlike liikide (näiteks rannaniidulinnustik) kaitseks, mistõttu on ka neid liikumispirangute rakendamiseks arvatud sihtkaitsevööndisse. Samas on loodusliku sihtkaitsevööndi eesmärk looduslike protsesside kaitse (inimese sekkumist ei tohiks toimuda), kuid sellesse võõndisse jääb pärandniite peaaegu 1450 hektarit. Seega on oluline jälgida, et nende niitude puhul võimaldaks kaitse-eeskiri nende hooldamist või vajaduse korral tuleb eeskirja muuta. Pärandniitude kaitsekorra kujundamisel tuleb arvestada ka asjaoluga, et vastavalt sellele, millisesse võõndisse pärandniidud jäävad, võivad maaomanikud või maavaldajad sattuda ebavõõndsesse olukorda, kuna sihtkaitsevööndi maalt ei pea maamaksu maksma. Küll on see

nõutav piiranguvööndis, mistõttu võib see mõjutada nende niitude hooldamise tasuvust ja maa rendihinda.

Suurem osa ehk 51% pärandniitudest asub eramaal, riigimaal asub 45% ja 4% alasid on jätkuvalt riigi omandis oleval maal või maal, mis on katastrisse kandmata kaldajoone muutuste tõttu. Eesti topograafilise andmekogu järgi jäävad pärandniidud erinevatele kõlvikutele, nagu metsamaale, haritavale maale, märgaladele ja merre. Kõlvikute muutmise kaitstaval alal vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kuid praegu on selle nõude järgimine olnud problemaatiline. Praktikas on ette tulnud juhtumeid, kus pärandniit hävitatakse kündmisega või kahjustatakse seda sobimatute majandusvõtetega (seemnekülv, metsa istutamine). Kui pärandniit jääb põllumaa kõlvikule, siis juriidiliselt kõlvikute muutmist ei toimu ning sellisel alal võib teha tavapärased põllumajandustegevusi. Osalt süvendab seda probleemi ka asjaolu, et kündmine, väetamine või metsa istutamine pole loakohustuslikud tegevused, mistõttu maaomanikud künnavad tihti pahaaimamatult niite üles, väetavad või istutavad neid täis. Probleemi leevendamiseks on 2020. aastal algatatud looduskaitseesaduse muutmise, millega tahetakse keelata igasugune pärandniitude hävitamist või kahjustamist põhjustav tegevus kaitstaval alal.

Samuti on kaitstavatel aladel pärandniitude taastamise ja hooldamise korraldamisel probleemiks Natura 2000 erametsatoetuse võimaldamine pärandniitudele (ligikaudu 3000 hektarit). Kuna puisniidud ja -karjamaad ning loopealsed jäävad enamasti metsamaale, siis need elupaigad, mis ei kajastu KR PLK andmekogus, võivad taotleda Natura 2000 erametsatoetust. Sama probleem esineb ka tänaseks puittaimestikuga kaetud rannaniitudel. Need alad vajavad looduses üle vaatamist ja kaitsekorralduslikke otsuseid.

Kaitstavatel aladel eesmärgiks seatud pärandniitude geograafilised andmed on kantud EELIS-sse. Kaitstavate alade kaitse-eesmärkide seadmisel ja kaitsekorra koostamisel lähtutakse natura_elupaik andmekogust. Praktiliste taastamis- ja hooldustööde korraldamise aluseks on KR_PLK andmekogu. Kahe andmekogu jätkusuutlik haldamine ja sünkroonsena hoidmine ei ole õnnestunud. See on raskendanud kaitse korraldamist ning eri andmekogudest tulenevad hinnangud on teinud keeruliseks adekvaatsete mõõdetavate eesmärkide seadmise. Tõhusa kaitse korraldamise aluseks on kvaliteetsed algandmed, mistõttu vajavad eri andmekogudes olevad andmed korrastamist.

Pärandniitude taastamise ja hooldamise eeldus on maaomanike/maahooldajate soov ja huvi. Kui maaomanikud ei ole huvitatud pärandniitude hooldamisest või alade rentimisest, siis ei näe regulatsioon ette võimalust neid maid riigile omandada, tööde korraldamine maaomaniku nõusolekuta looduskaitseesaduse § 17 lõike 8 alusel ei ole samuti enamasti otstarbekas, kuna tekitab vastuseisu looduskaitsealuste eesmärkide saavutamisele.

Praktilisi kaitsekorralduslikke tegevusi planeeritakse ja viiakse ellu käesoleva tegevuskavaga keskkonnaregistri poollooduslike koosluste andmekogu alusel ja ka alapõhiste kaitsekorralduskavade alusel. Kõik pärandniidud, mis vajavad taastamis- ja hooldamistegevust, peavad olema kantud keskkonnaregistri poollooduslike koosluste andmekogusse, olema kooskõlas kaitsekorraga ning tegevus ei kahjusta kaitse-eesmärke. Kaitsekorralduskavade roll on ennekõike kaitstavate alade põhiselt prioriseerida hooldus- ja taastamistegevusi. Tegevuskavaga seatakse elupaigapõhised pindalalised üldeesmärgid, mis on esitatud tabelis 7.

Pärandniite leidub ka väljaspool kaitstavaid alasid, kuid väljaspool kaitstavaid loodusobjekte puudub praegu regulatsioon nende koosluste säilitamiseks.

3.3.1. Ohutegurid

Pärandniite ohutavad mitmed ohutegurid, nendest peamised on järgmised.

- **Killustumine ja sidususe kadu**

Killustumine tähendab pärandniitude pindala kahanemist ja isolatsiooni sattumist, mille sagedasim põhjus on inimtegevus, näiteks teede ja ehitiste rajamine ning niidualade metsastamine. Selle tõttu tekivad endise tervikliku niiduala asemele mitu üksteisest eraldatud ja algsest väiksemat niidulaiku. Suureneb servaeefekti negatiivne mõju ja röövluskoormus ning väheneb niidualade sidusus. Killustumine vähendab populatsioonide elujõulisust, tuues üldjuhul kaasa mitmekesisuse kao ja sugulusristumise osakaalu suurenemise. Piisava pärandniitude maastikulise sidususe korral aitaks isendite ja õietolmu levik populatsioonide geneetilise mitmekesisuse kadu kompenseerida, kuid sageli paiknevad pärandniidud üksteisest liiga kaugel ning nende vahel olev maastik ei soodusta pärandniitudele iseloomulike liikide levikut, mistõttu ei levi geneetiline materjal niitude vahel. Ajapikku muudab see liigikoosseisu ja vähendab elurikkust.⁵³ Kooslustevahelise sidususe kadumine kahandab pärandniitudest sõltuvate liikide populatsioonide elujõulisust ja suurendab populatsioonide vastuvõtlikkust keskkonnatingimuste muutustele (sh kliimamuutused, haigused), mistõttu on sellel suur mõju Eesti maastikule.

- **Hoolduse puudumine ja alade kinnikasvamine**

Hoolduse puudumisel võib olla mitmeid põhjuseid, näiteks majandusliku huvi puudumine, vähene teadlikkus looduskaitse ja niidukoosluste hooldamise võimalustest ja nõuetest, maapiirkondade vähene asustatus, hooldustöö keerukus ja kulukus (niidud asuvad sageli üleujutatavatel või raskesti ligipääsetavatel aladel), hooldusvahendite puudus, niidetud heina kasutusvõimaluste puudumine ja transportimise kulukus.

Võsastumine ohustab kõiki niidukooslusi, mida ei hooldata. Enim ohustatud on suure liigirikkusega kooslused, kus traditsioonilisest hooldamisest sõltub mitme liigi heaolu. Näiteks ei lange loopealsete kinnikasvamisel mitte ainult taimeliikide arv, vaid kahaneb ka paljude teiste oluliste liigirühmade liigirikkus. Võsastuvatel loopealsetel on oluliselt vähem kimalase- ja liblikaliike, aga ka maapinnaämblikke ja krohmseeni.⁵⁴ Puisniitude kinnikasvamisel hävivad paljudele liigirühmadele sobivad makro- ja mikroelupaigad. Ohustatud on näiteks kõige paremini uuritud soontaimede floora, mida võib hinnata ca 600 liigile.⁵⁵ Kuna lood ja puisniidud on paljude elustikurühmade poolst väga kõrge elurikkusega, on nende kinnikasvamisel suur mõju Eesti elustikule.

Viimase kümnendi jooksul on tehtud suuri jõupingutusi pärandniitude uuesti kasutusse võtmiseks ja neid on hoolduses ligikaudu 38 000 hektarit. Ülejäänud keskkonnaregistris oleval ligi 39 000 hektaril puudub hooldustegevus ja majandamisest väljas olevad alad vajavad esmalt taastamist (võsa ja roostiku eemaldamist, puittaimestiku liituvuse vähendamist, mätaste purustamist jms) ja vajaduse korral ka ligipääsude rajamist.

⁵³ Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs.

⁵⁴ Helm, A. 2019. Loopealsed ja kadastikud.

⁵⁵ Roosalu, E. 2019. Puisniitude ja puiskarjamaade hoolduskava.

- **Hoolduse katkemine või lõppemine**

Järjepidev hooldamine on liigirikkuse säilimise seisukohast üks kõige olulisemaid tegevusi. Pärast taastamist on toetuste maksmise puhul kohustus ala hooldada vähemalt viis aastat. Tuleb ette olukordi, kus pärast viieaastast kohustuse perioodi hooldusega ei jätkata ja ala jääb kasutusest lühiajaliselt (kuni paar aastat) või lõplikult välja. Viimane toob kaasa alade uuesti kinnikasvamise.

Vastavalt poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüsile tuuakse hoolduskohustuse lõpetamise või sellega mitte jätkamise põhjustena välja järgmised asjaolud:

- niidu hooldamine pole tasuv;
- looduslik olukord ei võimalda hooldamisega jätkata;
- maaomanik ei pikendanud maa rentimise lepingut;
- talupidamise või spetsiifilisemalt pärandniitude majandamisest loobumine.

Samuti on olukordi, kus rendilepingud riigimaadel lõpetatakse keeruliste looduslike hooldustingimuste ja puuduliku infrastruktuuri tõttu (näiteks langes sel põhjusel 2019. aastal hooldusskeemist välja ca 300 hektarit lamminiite).

2019. aastal täitus käesoleva perioodi esimene viieaastane hoolduskohustuse periood ning võrreldes 2020. aastaga ei jätkatud poolloodusliku koosluse hooldustoetuse taotlemist ligikaudu 600 hektaril. Täpsemad põhjused on kirjeldatud peatükis 3.4. Kuna hoolduses olevad niidud on liigirikkuse ja genofondi kandjad, kus pärandkooslustele omased liigid saavad säilida ja levida, on selliste alade hoolduse katkemisel suur mõju.

- **Sobimatud hooldusvõtted ja hoolduse ebapiisav kvaliteet**

Pärandniite ohustavad sobimatud hooldusvõtted ja hoolduse ebapiisav kvaliteet. Sobimatuteks hooldusvõteteks on näiteks vale hooldussagedus või karjatamiskoormus, vale tehniline võte (näiteks hekseldamine, purustamine, muruniidukiga niitmine) ning heina koristamata jätmine. 2019. aastal tegi Keskkonnaamet paikvaatlusi aladel, kus pärandniitudele taotletakse ühtset pindalatoetust, ning tuvastas, et ligikaudu 20% nendest aladest majandatakse hekseldades. Sobimatu hooldusvõtte põhjustab elupaiga liigikoosseisu vähendamist ja muutumist.

Valdavalt on probleemiks väike karjatamiskoormus ja niite maha jätmine. Selliseid olukordi tuvastatakse kõige enam poollooduslike koosluste hooldamise toetusi kontrollides. Kui aastatel 2015–2020 kontrolliti poolloodusliku koosluse hooldustoetuse nõuete täitmist, siis avastatud rikkumistest ligikaudu pooled olid seotud alakarjatamisega, ala oli niitmata või oli niide maas. Vähem leidis liiga sagedat niitmist või ülekarjatamist. Sobimatud hooldusvõtted ja ebapiisav hooldus ei ole valdav probleem, mistõttu on nende mõju niitudele keskmine.

- **Pärandniitude kultuuristamine, metsastamine ja üles kündmine**

Kultuuristamine võib seisneda nii liigilise koosseisu muutmises (heinaseemne külvamine) kui ka väetamises. Kultuuristamine ohustab ja on ajalooliselt mõjutanud eelkõige aruniite. Rannaniitudel on suur probleem nõukogudeaegne metsastamine, mis toimus eelkõige niitude kõrgematel osadel. Tulemuseks on kitsad niiduribad, kus on säilinud vaid salinne, mereveest tugevalt mõjutatud ja sagedasti üleujutatav osa. Metsastamine on probleemiks tänapäeval väljaspool kaitstavaid alasid ka loopealsetel ja teistel avatud niidulaikudel, kus on selliseid niitusid metsastama hakatud. Näiteks viidi 2019. aastal metsastamise eesmärgil

läbi pinnase mineraliseerimine Pärnumaal Penijõe risti loopealsel, millega kahjustati heas seisus kooslust.

Praktikas on olnud ka juhtumeid, kus pärandniit hävitatakse kündmisega või kahjustatakse seda sobimatute majandusvõtetega (seemnekülviga). 2019. aastal tuvastas Keskkonnaamet paikvaatluste käigus kaitstavatel aladel ca 30 hektarit niidualasid, kus seemnekülvi tagajärjel oli tegemist kultuurniiduga või oli ala üles küntud põllumaaks, alale oli istutatud hekk või muudetud niit õuealaks. Kuigi neid tegevusi ei ole tehtud suurel alal, vähendavad need niitude pindala maastikus, kahandavad niitude sidusust ja seavad ohtu niitudega seotud elurikkuse, mistõttu on kultuuristamise, metsastamise ja üles kündmise mõju suur.

- **Ehitamine, arendustegevus ja kuivendamine**

Arendustegevus ja ehitamine põhjustab nii niitude täielikku hävimist kui ka killustumist. Selle mõju võib olla märkimisväärne just väljaspool kaitstavaid alasid tiheasustusalade ümbruses ja esteetiliselt atraktiivsetes piirkondades, nagu rannikualad. Kuivendamine on suur ohutegur märgadele kooslustele, nagu rannaniidud, luhaniidud ja soostunud niidud. Kuivendada võib otseselt niitu (näiteks paljud rannaniidud), kuid see võib olla ka põllumaade või metsade kuivendamise kõrvalmõju või kaasna arendustegevusega. Kaitstavatel aladel reguleerib neid tegevusi kaitsekord, mistõttu on tegevuste mõju Eesti niitudele üldjuhul väike, kuid kuivendamine on suur oht märgadele niitudele. Samuti on puhkemajanduse ja suvilate ehitusel suur mõju rannaäärsetele elupaikadele (näiteks kõva pinnasega lagedana säilinud aladele on rajatud tenniseväljakuid), muudele heas seisukorras elupaikadele (näiteks puisniidud, aruniidud) on Hiiumaal seatud üles *discgolf*-i-rajad.

Täielikum loetelu elupaikade põhjustest ohuteguritest on esitatud elupaikade hoolduskavades ohustavate tegurite peatükis.⁵⁶

3.4. Ülevaade hooldamisest ja taastamisest

Looduskaitse arengukava aastani 2020 ja poollooduslike koosluste tegevuskava aastateks 2014–2020 eesmärgiks oli aastaks 2020 hooldada 45 000 hektarit pärandniitusid. Kaitstavatel aladel on 2020. aastal hoolduses ligikaudu 38 000 hektarit ja taastamises ligikaudu 3200 hektarit pärandniite (vt tabel 3).

Hooldatavate pärandniitude pindala on kasvanud igal aastal. 2013. aastal oli poollooduslike koosluste hooldustoetusega kaetud ca 27 000 hektarit, 2020. aastal on see pindala ligi 34 100 hektarit, seega on poollooduslike koosluste toetusosaluse pinna suurenemine tegevuskava perioodi jooksul olnud üle 7000 hektari. Lisaks tuleb juurde arvestada need alad, mida hooldatakse teiste põllumajandusetoetuste abil (ühtne pindalatoetus), neid oli aastal 2020 peaaegu 4000 hektarit.

2019. aastal täitus käesoleva perioodi esimene viieaastane hoolduskohustuse periood ning võrreldes 2020. aastaga ei jätkatud poollooduslike koosluste hooldustoetuse taotlemist ligikaudu 600 hektaril. Seega toimub toetusosaluse pindala suurenemisega samal ajal ka pindala vähenemine. Keskkonnaamet kaardistas alapõhiselt toetusest loobumise põhjused, milleks on peamiselt rasked looduslikud hooldamise olud (ligipääs, liigniiskus),

⁵⁶ <https://www.keskkonnaamet.ee/et/eesmargid-tegevused/maahooldus/tegevus-ja-hoolduskavad>

rendilepingute mittepikendamine, tervislikud põhjused, toetuse tingimused. Osaliselt jätkati alade hooldamist ÜPT toetuse abil 120 hektari ulatuses, samuti jätkati hooldamist toetuseid taotlemata 60 hektaril. Märkimisväärne osa (peaaegu 1/3) välja langenud aladest on seotud maaomaniku huvi puudumise või rendilepingu probleemidega, mistõttu ei ole teada nende alade edasise majandamise võimalikkus. Ülejäänud välja langenud alad vajavad heasse seisundisse viimiseks lisategevusi. Üksikute alade puhul tuleb kaaluda looduslikule arengule jätmist, kuna hooldustegevus on osutunud äärmiselt keeruliseks ja hooldustulemust ei ole võimalik saavutada.

Tabel 3. Pärandniite taastamise ja hooldamise seis aastal 2020

Pärandniit	Eesmärk 2020 (ha)	Taastamises 2020 (ha)	Hooldamises 2020 (ha)		Hooldamises, taastamises 2020 (ha)
		Taastamine	Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus	ÜPT	
rannaniit (1630*)	10800	979	10813	631	12 423
nõmm (4030)	290	0	58	1	59
kadastik (5130)	500	105	361	142	608
lubjarikas aruniit (6210*, 6210)	2420	90	2257	229	2 576
lubjavaene aruniit (6270*)	1880	53	1214	268	1 535
loopealne (6280*)	7700	526	4656	194	5 376
sinihelmikakooslus (6410)	650	38	650	62	750
niiskuslembeline kõrgrohustu (6430)	370	42	953	220	1 215
luhaniit (6450)	12200	322	7868	1030	9 220
aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niit (6510)	1340	77	1870	726	2 673
puisniit (6530*)	3300	258	911	34	1 203
soostunud niit (7230)	1900	476	1518	128	2 122
puiskarjamaa (9070)	1650	210	967	113	1 290
Kokku	45 000	3177	34096	3778	41 051

Lisaks allpool kirjeldatud meetmetele aitavad nii pindalalise kui ka elupaiga soodsa seisundi saavutamisele kaasa pärandniitude elupaiga või elupaigagrupi põhised hoolduskavad. Need sisaldavad olulist informatsiooni eri elupaigatüüpide kaitseväärtuste ning hooldamis- ja taastamisvõtete kohta.

Teadlaste-eksperptide töörühmad on aastatel 2019–2020 hoolduskavasid uuendanud. Kehtivad hoolduskavad on kättesaadavad Keskkonnaameti kodulehel⁵⁷ ja tegevuskava lisa 4.

⁵⁷ <https://www.keskkonnaamet.ee/et/eesmargid-tegevused/maahooldus/tegevus-ja-hoolduskavad>

Koostatud on:

- lamminiitude hoolduskava;
- rannaniitude hoolduskava;
- loopealsete ja kadastike hoolduskava;
- puisniitude ja puiskarjamaade hoolduskava;
- aru- ja soostunud niitude hoolduskava.

3.4.1. Taastamiste ja investeeringute meetmed

Aastatel 2014–2020 kasutati taastamiseks nii riigieelarvelisi kui ka Euroopa Liidu fondide vahendeid. Loodushoiutoetust maksti valdavalt KIK looduskaitse programmist ja alates 2019. aastast riigieelarvest. EL-i vahenditest on taastamiseks ja investeeringuteks kasutatud Regionaalarengu Fondi, Ühtekuuluvusfondi ja LIFE-i võimalusi. Perioodi jooksul on taastamiseks ja investeeringuteks kasutatud 26,3 miljonit eurot (vt tabel 4).

Tabel 4. Aastatel 2014–2020 kasutatud vahendid

Meede	Infrastruktuur (mln eurot)	Taastamine (mln eurot)
Loodushoiutoetus (KeA)	0,4	3,6
Ühtekuuluvusfond	KIK	2,2
	RMK	3,6
LIFE (KeA)	0,26	2,7
KIK Keskkonnaprogramm		0,3
KIK, RMK		0,4
Euroopa Regionaalarengu Fond, RMK		0,2
RMK eelarve	0,8	2,2
KOKKU:		26,3

Loodushoiutoetuseks⁵⁸ on SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse looduskaitse programmist ja riigieelarvelistest vahenditest aastatel 2014–2019 makstud kokku 4 miljonit eurot. Selle abil on taastatud 4275 hektarit pärandniite ja ehitatud 400 kilomeetrit karjaaedu. 2017. aastal suurendati prioriteetsete elupaikade tegevuspõhiseid ühikumäärasid 25% võrra, et suurendada huvi nende elupaikade taastamise vastu. Kuigi loopealsete ja puisniitude tasumäär on kõrgeim, ei ole nende elupaikade puhul taastamistaotluste maht oluliselt kasvanud ning see jääb alla tegelikule taastamistöö maksumusele. Taastamiseks antava tegevuspõhise toetuse ühikumäärad on vahemikus 180–885 euro/ha, sõltudes elupaigatüübist ja ala seisundist. Karjaaedade ehitamiseks on toetus taastatavatel aladel 1 eurot meetri kohta. Loodushoiutoetuse taotluste vastuvõtmist ja toetuse maksmist koordineerib Keskkonnaamet.

⁵⁸ Keskkonnaministri 1. juuni 2004. a määrus nr 62 „Loodushoiutoetuse taotlemise, taotluse läbivaatamise ja toetuse maksmise kord, nõuded toetuse maksmiseks ja toetuse määrad”,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/121042017012>

Ühtekuuluvusfondi vahendeid on kasutatud KIK-i abil nii avalikkusele suunatud toetusmeetmena⁵⁹ (avatud voor) kui ka eraldatud RMK-le.

KIK-i avatud vooru kaudu on pärandniitude taastamiseks kasutatud 2014.–2020. aastal 2,8 miljonit eurot ning hooldamiseks vajamineva investeeringute toetamiseks on taotlusvoorude kaudu eraldatud 5,3 miljonit eurot. Avatud voorude kaudu on pärandniite taastatud 31.12.2019 seisuga 671 hektarit. Investeeringuteks on poollooduslike koosluste hooldamiseks jagatud töövahendeid ning toetatud loomade soetamist ja hooldamiseks vajaminevat taristut. Samuti on taristut rahastatud KIK-i keskkonnaprogrammi voorust.

Lisaks avatud vooru vahenditele on ÜF-i vahendeid eraldatud RMK-le taastamistöödeks 3,6 miljonit eurot ja infrastruktuuri arendamiseks 4,3 miljonit eurot, millele lisandub RMK omafinantseeringuna 1,3 miljonit eurot. Lisaks on aastatel 2013–2020 RMK taastamistööd finantseerinud 1,56 miljoni euro eest. Kokku on aastatel 2013–2020 RMK maadel taastatud eri vahenditest 3374 hektarit pärandniite, millest 26.10.2020 seisuga on ÜF-i vahenditest rahastatud 1597 hektaril pärandniitude taastamist.

Euroopa Liidu LIFE+ loodus programmi toel viidi aastatel 2015–2019 ellu projekt „Eesti loopealsete karjamaade taastamine”.⁶⁰ Projekti koordinaator oli Keskkonnaamet ning partnerid Tartu Ülikool, Eesti Maaülikool ja Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Projekti kogumaksumuseks oli 3,7 miljonit eurot, millest 75% oli LIFE+ loodus programmi ja 25% Eesti riigi panus (KIK). Kogusummast kulus taastamisele 2,7 miljonit eurot. Projekti käigus taastati ja taasalustati karjatamist 2500 hektaril loopealsetel. Hooldamiseks vajaminevale investeeringutele kulus 261 000 eurot. Hooldusvaliteedi tagamiseks soetati vahendeid (varjualused, veepütid), toetati aedade rajamist ja läbipääsude ehitust ning soetati karjatamiseks vajalikku taristut. Lisaks remonditi taastatud karjamaade ligipääsuteid.

Eestis kasutusel olevaid taastamismeetmeid analüüsiti põhjalikult ja iga meetme kohta koostati tugevuste, nõrkuste, võimaluste ja ohtude analüüs (SWOT) poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüsis.⁶¹

3.4.2. Hooldamise meetmed

Pärandniitude hooldamise rahastamist alustati 2000. aastate algusest. Alates 2007. aastast on pärandniitude hooldamise rahastamiseks kasutatud EL-i ühise põllumajanduspoliitika Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondi, makstes kaitstavatel loodusobjektidel asuvate pärandniitude hooldamiseks Eesti maaelu arengukava poolloodusliku koosluse hooldamise toetust⁶². Toetusmeedet administreerib PRIA, hooldajaid nõustab, hooldamise tingimusi määrab ja kontrollib KeA.

⁵⁹ Keskkonnaministri määrus 13. oktoobri 2016. a määrus nr 35 „Toetuse andmise tingimused avatud taristu korral meetmes „Kaitsealuste liikide ja elupaikade säilitamine ning taastamine” tegevuste „Kaitstavate elupaikade taastamine” ja „Poollooduslike koosluste hooldamiseks vajaminevad investeeringud” raames”, <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122017042?leiaKehtiv>

⁶⁰ <https://life.envir.ee/elualvaritel>

⁶¹ Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs, peatükk 7.1.2.

⁶² Toetust makstakse maaeluministri 22. aprilli 2015. a määruse nr 38 „Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus” alusel.

Aastatel 2014–2020 oli toetuse eelarve 37,5 miljonit eurot. Aastatel 2021–2022 on üleminekuperiood, mis tähendab, et perioodi 2014–2020 meetmeid rakendatakse veel järgneval kahel aastal.

Poolloodusliku koosluse hooldamise toetust ei saa taotleda maale, mis vajab enne taastamist. Toetust poolloodusliku koosluse hooldamiseks antakse nelja tüüpi toetusõiguslikeks määratud koosluste kohta: puisniit, puiskarjamaa, kadakatega niit ja muu niit. Toetuse ühikumäärad hektari kohta on olenevalt elupaiga grupist ja majandamise viisist (karjatamine või niitmine) vahemikus 85–450 eurot. Poolloodusliku koosluse hooldamise toetust makstakse, kui kooslust hooldatakse nõuetekohaselt. Toetuse ühikumäärad hektari kohta on järgmised:

- puisniidu niitmine – 450 €;
- puiskarjamaa karjatamine – 250 €;
- kadakatega niitude karjatamine – 250 €;
- kadakatega niitude niitmine – 185 €;
- muu niidu karjatamine – 150 €;
- muu niidu niitmine – 85 €;
- liigikaitiselt olulistel rannaaladel esinevate poollooduslike koosluste täiendavate hooldusnõuete täitmine – 232 €.

2016. aastal rakendus liigikaitiselt oluliste rannaalade üheaastane lisategevuse toetus suurusega 232 eurot, mille eesmärk oli parandada rannaalade hoolduskvaliteeti. 2020. aasta seisuga on liigikaitiselt olulisi rannaalasid kaardistatud keskkonnaregistri poollooduslike koosluste andmekogus 7695 hektarit⁶³.

2020. aastal taotleti poolloodusliku koosluse hooldamise toetust kokku 34 096 hektarile. Sellest rannaalade lisatoetust taotleti 2000 hektari ulatuses. Hooldatavate alade kogupindalast 75% on peamine hooldusviis karjatamine. Hooldustes olevatest aladest on 48% eramaal, 49% riigimaal ja ülejäänud 3% jätkuvalt riigi omandis oleval maal või katastrisse kandmata maal.⁶⁴

Pärändniitudele, kuhu on taotletud poollooduslike koosluste hooldustoetust, teisi Eesti maaelu arengukava pindalapõhiseid toetusi taotleda ei saa. Küll saab aga muule niidule ja puisniidule taotleda koos poolloodusliku koosluse toetusega ühtset pindalatoetust, kui ala vastab selle toetuse tingimustele. Puiskarjamaa ja kadakatega niidu ühikumääraga aladele ei saa taotleda ÜPT toetust. 2020. aastal taotleti samal ajal nii poolloodusliku koosluse hooldamise kui ka ÜPT toetust kokku 22 547 hektarile (66% kogu poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse taotletud pinnast). Samuti ei saa hooldustoetusega aladele taotleda samal ajal loodushoiutoetust või teisi taastamistoetusi.

Poolloodusliku koosluste hoolduse toetuse taotlejate seas moodustavad 2020. aastal PRIA andmetel kõige suurema osa füüsilisest isikust ettevõtjad (32%) ja osäühingud (29%), neile järgnesid füüsilised isikud (27%) ja mittetulundusühingud (11%). Teised ettevõtlusvormid moodustasid kokku 1%. Pindalade kaupa panustavad PLK hooldusesse kõige enam OÜ-d (45%), FIE-d (26%) ja MTÜ-d (21%). Eraisikud hooldavad ligemale 7% PLK hooldatavast

⁶³ EELIS, Keskkonnaregistri poollooduslike koosluste andmekogu (KR PLK).

⁶⁴ KAUR, analüüs, juuli 2021. Andmed põhinevad maaomandi andmete võrdlemisel hoolduses olevate andmetega.

pindalast. Enim PLK toetuse saajaid kuulus 2020. aastal toetusala pinnala järgi suurusgruppidesse 10–49,9 hektarit ja 3–9,9 hektarit, vastavalt 32% ja 28%. PLK toetuse saajatest kuulus 10% suurusgruppidesse 100 ja rohkem hektarit, nad majandasiid 59% kogu PLK toetusala pinnast.

Lisaks poolloodusliku koosluse hoolduse toetusele hooldatakse alasid ka teiste põllumajandustoetuste abil, nagu ühtne pindala toetus, 2020. aastal oli selleks pindalaks 3778 hektarit. Mahepõllumajandustoetust ja Natura põllu toetust taotleti 2020. aastal vastavalt 643 hektarit ja 2003 hektarit.

Aastatel 2014–2020 on poolloodusliku koosluse hoolduse toetuse eelarvest välja makstud 32,5 miljonit eurot. Lisaks makstakse igal aastal ÜPT toetust poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse aladele, mis vastavad ÜPT-nõuetele. Aastatel 2014–2020 on makstud ÜPT toetust ligikaudu 10,3 miljonit eurot.

3.5. Inventuurid, seire ja uuringud

Pärändniitude kaitse korraldamise aluseks on elupaikade ja liikide inventuuri- ja seireandmed. Seireandmeid kogutakse riikliku keskkonnaseire programmi alusel ja koondatakse Keskkonnaseire Infosüsteemi. Elupaikade ja liikide inventuuride andmed koondatakse Eesti Looduse Infosüsteemi. Elupaikade andmed kajastuvad Natura elupaikade ja keskkonnaregistri poollooduslike koosluste andmekogus, liikide leiukohtade andmed kajastuvad kaitsealuste liikide andmekogudes.

3.5.1. Inventuurid

Loodusdirektiivi pärändniitude määramiseks ja inventeerimiseks on välja töötatud juhend elupaikade seisundi hindamiseks.⁶⁵ Juhend on uuendamisel ja valmib 2021. aasta kevadel. 2015. aastal on koostatud inventuuride tellimise põhimõtted, mis vajavad lähiajal ajakohastamist.

Keskkonnaamet tellib üldjuhul pärändniitude botaanilisi inventuure. Kuid lisaks teevad elupaiga inventuure ka KeA spetsialistid. Andmekogudes täiendatakse andmeid ja täpsustatakse piire ka kohapealsete kontrollide käigus kogutud info alusel (näiteks täpsustatakse GPS-iga rannaniidu leviku piiri).

Aastatel 2014–2020 jooksul on kaitsealadel tellitud pärändniitude inventuure üle 20 000 hektari ja selleks on kasutatud valdavalt Ühtekuuluvusfondi vahendeid. Lisaks on andmeid uuendatud kaitsekorralduskavade koostamiseks tellitud elupaikade inventuuridest saadud andmetega. 2020. aastal alustas Keskkonnaamet hoolduses olevatel aladel seisundi hinnangute uuendamist. Pikalt hoolduses olevatel aladel ja aladel, kus elupaigatüübi määratlus on õige, ei ole alati elupaiga inventuur seisundi hindamiseks vajalik. Seetõttu kajastub seisundi hinnangute uuendamisel keskkonnaregistri poollooduslike koosluste andmekogus viimane andmete uuendamise kuupäev ja algne inventuuri kuupäev

⁶⁵ PKÜ, 2010, Juhend loodusdirektiivi I lisa poollooduslike elupaigatüüpide seisundi hindamiseks, https://www.envir.ee/sites/default/files/LKO/taiendustega_natura_abc_22_sept_2011_plk.pdf

säilitatakse EELIS-es. Kokkuvõtlik ülevaade, mis sisaldab nii inventuure kui ka uuendatud seisundi infot, on esitatud tabelis 5.

Andmekogudes olevad alusandmed vajavad regulaarset uuendamist, soovitatavalt 7–10-aastase intervalliga. Pärandniitude inventuuride eesmärk on koguda andmeid eelkõige neil aladel, kus elupaik on määratud kaardimaterjali alusel või pärandniitu pole kaardistatud, elupaiga info on lünklik/puudulik või vana (aastast 2000) või on saadud sisend, et elupaiga määratlus või piirid ei ole õiged.

Tabel 5. Keskkonnaregistris olevate andmete vanus 2021. aasta seisuga

Aasta	Pindala (ha)
2020–2013	43 421
2012–2005	19 529
2004 ja vanemad/või kuupäev puudu	14 562

Väljaspool kaitstavaid alasid terviklik ülevaade pärandniitude paiknemisest ja seisundist puudub. Kaardistatud alade kohta on andmed vananenud ja üldjuhul pärit Natura 2000 võrgustiku loomise ajast. Pärandniitude kaardistamist väljaspool kaitstavaid alasid on alustatud Pärandkoosluste Kaitse Ühingu projekti käigus, mille eesmärk on kaardistada heas seisus puisniidud ja puiskarjamaad.⁶⁶

Andmete ajakohastamine tagab vajaliku info olemasolu kaitse planeerimisel asjakohaste eesmärkide seadmisel ja kaitsekorralduslike tegevuste korraldamisel. Samuti annavad ajakohased ja õiged andmed kvaliteetse sisendi valdkondlikesse analüüsidesse. Kvaliteetsed andmed on vajalikud, et taastamine tehakse taastamispotentsiaaliga ja õiges elupaigas ning seeläbi ei kahjustataks teisi väärtusi. Lisaks on inventuuridest saadud info aluseks elupaiga seisundi hindamisele, sh loodusdirektiivi artikkel 17 aruandlusele.

3.5.2. Seire ja uuringud

KAUR korraldab riikliku keskkonnaseire programmi „Eluslooduse mitmekesisuse seire” allprogrammi, mille käigus seiratakse elupaiku, liike ja nendega seotud kooslusi ning maastikke. Haruldaste ja ohustatud taimekoosluste seirel hinnatakse igal aastal rannaniitude, loopealsete, nõmmede, pärisaruniitude, puisniitude, luhaniitude ja soostunud niitude taimkatet kogu levila piires. Olulise sisendi koosluste seisundi kohta annavad ka liigiseire programmid, kus seiratakse poollooduslike koosluste liike, nagu kahepaiksete seire, rannaniitude haudelinnustiku seire, päevaliblikate seire, rohunepi seire, soontaimede seire.

Aastast 2019 on käimas projekt „Loopealsete suuremahulise taastamise mõju elurikkusele, taastamisjärgne seisund ja taastamistegevuse analüüs”⁶⁷, kus hinnatakse loopealsete taastamise edukust. Töö valmib 2021. aasta keskpaigaks, kuid juba kogutud andmed näitavad, et kuivade niitude taastamisel taastub elurikkus kiiremini, kui seni on arvatud. Selleks et hinnata pärandniitude taastamise tulemuslikkust, on koostatud 2019. aastal

⁶⁶ PKÜ, Eesti puisrohumaade inventuur (käimasolev projekt), <https://www.kik.ee/et/projekt/eesti-puisrohumaade-inventuur>

⁶⁷ TÜ, Loopealsete suuremahulise taastamise mõju elurikkusele, taastamisjärgne seisund ja taastamistegevuse analüüs (käimasolev projekt), <https://www.etis.ee/Portal/Projects/Display/7dbf4841-eebc-4674-b242-7e93e7860198>

pärandniitude taastamistulemuslikkuse hindamise metoodika⁶⁸. Töös tehakse ettepanekuid riikliku seire täiendamiseks ning antakse soovitusi, kuidas on võimalik hinnata hooldustegevuse mõju elupaigale ja sealsetele liikidele. On leitud, et igasugune toetus või investering, mis toetab avatud niiduelupaikade taastamist või püsimist maastikul, on Eesti elurikkuse seisundile positiivse mõjuga. Lisahäiringute tekitamine ja valgustingimuste parandamine niiduelupaigas toetab selle liigilist mitmekesisust, mis omakorda toetab nii pärandniitude soodsat seisundit kui ka nende elupaikadele omaste liikide (sh paljude ohustatud ja kaitsealuste liikide) seisundit.

Kuigi riikliku seire eesmärgiks ei ole seatud seirata hooldustegevuse mõju, vaid selgitada välja liikide arvukuses ja levikus ning kooslustes toimuvad muutused, saab riikliku seire põhjal teha üldisi järeldusi hooldustegevuse mõjust liikidele. Sellekohased järeldused on kirjeldatud peatükis 3.2.3. Selleks et anda konkreetsemat hinnangut, kuidas pärandniitude eri hooldusvõtted ja tegevused (näiteks karjatamine vs. niitmine, niitmise aeg, majandamata jäetud alad) aitavad kaasa elupaikade ja liikide soodsa seisundi säilimisel, on vaja analüüsida ja hinnata, kas seireandmed ning hooldusmeetmete käigus kogutavad andmed on piisavad, et neid omavahel analüüsida ja anda hinnanguid tegevuse kohta.

Samuti tuleb üha enam tähelepanu pöörata, kuidas alapõhise kaitse tulemuslikkuse hindamisel saab ära kasutada riiklikus seires kogutavaid andmeid.

Lisaks inventuuridele ja seirele on koostatud mitmeid uuringuid ja eksperdihinnanguid, mis aitavad kaasa valdkonna arendamisele ja eesmärkide planeerimisele. Neist olulisemad:

- poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs, Pärandkoosluste Kaitse Ühing, 2019⁶⁹;
- poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnang, Tartu Ülikool, 2020⁷⁰;
- loopealsete ja rannaniitude majandamine ja elustiku seisund, Tartu Ülikool ja Eesti maaülikool, 2015⁷¹;
- tegevuskava eelnõu koostamine elupaigatüübile 4030 (Euroopa kuivad nõmmed) – loodusväärtuste inventuur, kaitsekorralduse tulemuslikkuse analüüs ja taastamisvajaduse hindamine, Tartu Ülikool, 2018;
- poollooduslike koosluste hooldustoetuse efektiivsuse hindamine elurikkusele riiklike keskkonnaseirete põhjal, Riho Marja, Keskkonnaagentuur 2019⁷².

⁶⁸ Kalamees, R. 2019. Meetme 8.1 tulemuste hindamise metoodika välja töötamine: niiduelupaikade sihttaastamise tulemuslikkuse hindamise metoodika ja tulemuslikkuse seire kava koostamine. Tartu Ülikool.

⁶⁹ Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuringute Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs, https://kik.ee/sites/default/files/plk_uuringu_aruanne.pdf

⁷⁰ https://www.envir.ee/sites/default/files/poollooduslike_koosluste_okoloogilise_toimimise_hinnang_03_20_20_tartu_ul_.pdf

⁷¹ <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/19743>

⁷² https://www.keskkonnaagentuur.ee/sites/default/files/plk-de_efektiivsus_aruanne.pdf

3.6. Tööjaotus riigiasutuste vahel

Kaitstavatel aladel on pärandniitude eesmärkide saavutamine, sh hooldamise ja taastamise korraldamine, jagatud mitme asutuse vahel. Järgnevalt on kirjeldatud iga asutuse peamised pärandniitudega seotud vastutusvaldkonnad.

Keskkonnaministeerium

Korraldab pärandniitude kaitse eesmärkide seadmise, vastavate õigusaktide ettevalmistamise ja planeerib vahendid eesmärkide saavutamiseks.

Keskkonnaamet

KeA on kaitstavate loodusobjektide valitseja, kujundab kaitstavatel aladel pärandniitude kaitsekorda ning määrab kaitsekorralduskavadega pärandniitude hooldamiseks või taastamiseks vajalikke tegevusi. KeA korraldab ja koordineerib pärandniitude taastamise ja hooldamisega seotud tegevusi: loodushoiutoetuse maksmine, toetuste geoandmete uuendamine ja haldamine, majandamistingimuste seadmine, infopäevade ja koolituste korraldamine, maahooldajate nõustamine, taastamis- ja hooldusnõuete kontrollimine. Samuti nõustab KeA pärandniitudega seotud küsimustes teisi riigiasutusi (sh abistab seadusandluse, arengu- ja tegevusplaanide väljatöötamise juures).

Riigimetsa Majandamise Keskus

RMK korraldab riigimaade rentimise pärandniitudel ja renditavatel riigimaadel vastavate alade taastamise. RMK ei korralda pärandniitude hooldamist.⁷³ RMK arendab kaitstavatel aladel riigimaadel asuvate niitude hooldamiseks vajalikku infrastruktuuri, planeerib ja ehitab välja teid, sildu, trupe ja koolmekohti. Korraldab külastust ja kaitsealade tähistamist, mis on kohati seotud ka pärandniitudega.

Maaeluministeerium

Valmistab ette poollooduslike koosluste hooldamise meetme ÜPP strateegiakavas, vastava seadusandluse ning näeb ette vahendid pärandniitude hooldamise toetuse ja tehnilise abi toetuse elluviimiseks.

Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet

Korraldab poollooduslike koosluste hooldamise toetuse maksmise koostöös KeA-ga.

SA Keskkonnainvesteeringute Keskus

SA KIK ülesanne on pärandniitude taastamise ja investeeringutoetuste projektide taotluste menetlemine ja rahastamine.

Keskkonnaagentuur

KAUR haldab EELIS-e infosüsteemi, sealjuures haldab infot keskkonnaregistri poollooduslike koosluste andmekogu. Lisaks korraldab eluslooduse seiret.

Keskkonnaministeeriumi Infotehnoloogiakeskus

Korraldab allasutuste IT-tugiteenust ja andmebaaside arendamist.

⁷³ RMK korraldab hooldust Pirita jõe ürgoru maastikukaitsealal, kus maade kasutusse andmine on keeruline erakordselt kõrge maamaksu tõttu, kuid avalik huvi hooldatud alade vastu on väga suur.

4. TEGEVUSKAVAGA SEATAVAD EESMÄRGID, TEGEVUSED JA MÕÕDIKUD

Pärandniitude tegevuskava eesmärgid aastateks 2021–2027:

1. suurenenud teadlikkus niitude väärtustest ja hooldamisest;
2. tõhus kaitse ja paranenud pärandniitude sidusus;
3. järjepidev majandamine ja paranenud hoolduskvaliteet;
4. korrastatud andmehõive.

4.1. Mõõdikud

Tegevuskava eesmärkide täitmist hinnatakse järgnevatel mõõdikute abil.

Mõõdik	Algtase 2020. aastal	Sihttase 2027. aastaks
Pärandniitude seisundi üldhinnangud ja trendid	2019. aasta aruanne (tabel 1)	2025. aasta aruanne, elupaikade seisundid ei halvene ja trendid on positiivsed
Hooldatavate poollooduslike alade pindala	37 770 ha*	50 000 ha
Hooldatavate liigikaitseolulist rannaalade pindala	2000 ha	4000 ha
Hooldajate arv	850	950
Elupaikade andmekogu	Kaks andmekogu (natura_elupaik ja keskkonnaregistri poollooduslikud kooslused)	Üks andmekogu, mis hõlmab ka pärandniite

*Sisaldab ka ühtse pindalatoetusega alasid.

Lisaks on mõõdikuna kaalumisel maastiku sidususe indeks, mis on väljatöötamisel Eesti ökosüsteemide ning nendega seotud hüvede kaardistamise ja hindamise (ELME) projekti käigus. Tegevuskava täiendatakse selles osas, kui indeks on välja töötatud.

4.2. Eesmärgid ja tegevused

Aastate 2021–2027 kõige olulisemad valdkondlikud tegevused on jätkuv poollooduslike koosluste hooldamise rahastamine, uute elupaikade taastamine arvestades sidususe ja liigikaitse aspekti, nõustamissüsteemi loomine ning arendused eri andmekogude uuendamiseks ja haldamiseks. Samuti on oluline huvigruppide teadlikkuse suurendamine, tegevused niitude jätkusuutlikkuse tagamiseks, sh investeeringud, hoolduskvaliteedi parandamine ning uuringute, inventuuride tegemine ning taastamise ja hooldamise tulemuslikkuse hindamine. Edasi tuleb minna alade kaardistamise ja toetuskeemide väljatöötamisega väljaspool kaitstavaid alasid.

Kokkuvõtlik ülevaade kavandatud eesmärkide saavutamiseks vajalikest tegevustest aastateks 2021–2027 on esitatud tabelis 6. Iga eesmärgi saavutamise hindamiseks on määratud mõõdik.

Tabel 6. Pärandniitude eesmärkide saavutamiseks vajalikud tegevused ja alategevused ning mõõdikud

Eesmärk	Mõõdik	Tegevus	Alategevused
Suurenenud teadlikkus niitude väärtustest ja hooldamisest	Hooldajate arv	Huvigruppide teadlikkuse suurendamine	Valdkondliku kommunikatsiooniplaani koostamine ja ellu viimine
			Pärandniitude hooldajate tunnustamine
			Hooldamis- ja taastamismeetmete koolitused ja infopäevad
			Maaomanike teadlikkuse suurendamine
			Põllumajanduse valdkonnas teadlikkuse suurendamine
		Niitude nõustamissüsteemi loomine	Niitude nõustamissüsteemi loomine ja rakendamine
Tõhus kaitse ja paranenud pärandniitude sidusus	Pärandniitude seisundi üldhinnangud ja trendid	Kaitstavatel aladel sidususe parandamine	Kaitse planeerimisel ja korraldamisel arvestada elupaikade sidusust
			Taastamismeetmete uuendamine
			Kaitstavatel aladel elupaikade taastamine
			Lisaprojektide ettevalmistamine ja ellu viimine pärandniitude hooldusesse võtmiseks
			Väikesete alade ja laidude majandamise toetamine
		Alade kaardistamine, mida ei saa või ei ole vaja igal aastal hooldada	
Väljaspool kaitstavaid alasid sidususe parandamine	Toetusmeetmete välja töötamine väljaspool kaitstavaid alasid		
			Teadlikkuse suurendamine tugikooslustest
Järjepidev majandamine ja paranenud hoolduskvaliteet	Hooldatavate poollooduslike alade pindala	Järjepidev ja jätkusuutlik alade hooldamine	Pärandniitude hooldamise toetamine
			Pärandniitude integreerimine põllumajandussüsteemi
			Toetusmeetmete uuendamine
			Hooldusest välja langenud alade põhjuste kaardistamine ja uuesti hooldamisse suunamine
			Pärandniitude saaduste väärindamine
			Riigimaade hooldusesse võtmise võimaluste tagamine
			Maaomandi ja maa valdamisega seotud teemade lahendamine
			Hooldamise jätkusuutlikkuseks vajalike investeeringute tagamine
	Hooldatavate liigikaitseolulistel rannaaladel pindala	Hoolduskvaliteedi parandamine	Juba hoolduses olevate elupaikade hoolduskvaliteedi parandamine vastavalt liikide vajadustele
			Spetsiifiliste tööde korraldamine
Korrastatud andmehõive	Elupaikade andmekogu	Andmebaaside arendamine ja info ajakohastamine	Andmekogude korrastamine
			Arendused niitude andmete uuendamiseks ja kaitsekorralduslike töödega seotud andmete koondamiseks
			Inventuuride tellimine kaitstavatel aladel
			Hoolduses olevate alade seisundihinnangu uuendamine
			Niitude kaardistamine väljaspool kaitstavaid alasid
		Uuringute ja seire tegemine	Seireprogrammide ülevaatamine
			Uuringute tegemine
		Taastamise tulemuslikkuse hindamine	

4.2.1. Suurenenud teadlikkus niitude väärtustest ja hooldamisest

Teadlikkuse suurendamine, et teadvustada pärandniitude tähtsust ja kultuuripärandit, on nii maaomanike, pärandniitude hooldajate, põllumeeste kui ka teiste huvigruppide seas oluline niitude säilimise tagamiseks ja pindala suurendamiseks. Suurem teadlikkuse ja maaomanike personaalne nõustamine on eeldus, et huvi niitude majandamise vastu kasvab.

4.2.1.1. Huvigruppide teadlikkuse suurendamine

- **Valdkondliku kommunikatsiooniplaani koostamine ja ellu viimine.** Valdkondlik kommunikatsiooniplaan aitab kaardistada sihtgrupid, nende vajadused, vajalikud sõnumid ning võimalused ja parimad viisid, kuidas sihtgruppideni jõuda.
- **Pärandniitude hooldajate tunnustamine.** Ligikaudu 50% taastajatest ja üle 30% hooldajatest soovivad, et pärandniitude majandajaid avalikult tunnustataks, ja leiavad, et tunnustamine motiveeriks neid lisaks makstavatele toetustele oluliselt⁷⁴. Seetõttu on vaja tunnustada ja kaasata hooldajaid senisest rohkem jagama oma edulugusid ja kogemusi alade taastamisel ja hooldamisel. Praktiliste kogemuste vahetamine aitab vältida vigu ning parandada taastamise ja hooldamise kvaliteeti ning tugevdab hooldajate koostöövõrgustikku.
- **Hooldamis- ja taastamismeetmete koolitused ja infopäevad.** Senisest rohkem peab toimuma nii taastamis- kui ka hooldamisnõudeid selgitavaid koolitusi, et töö tulemus vastaks elupaiganõudlustele. Oluline on suurendada praktiliste taastamiskoolituste hulka, et parandada taastamise kvaliteeti, tutvuda erinevate tehniliste lahendustega ja suurendada huvi uute alade taastamise vastu. Koolitusi tuleb eelistatult läbi viia vahetult looduses ja arvestades Eesti eri piirkondade elupaikade iseärasusi. Vajalikud on ka elupaigapõhised koolitused maahooldajatele, kus tutvustatakse täpsemalt alal leiduvad kaitseväärtusi, sh liike. Selline lähenemine aitab mõista alal leiduvate kaitseväärtuste ja hooldamise seoseid. Lisaks on vajalikud koolitused ka teistele huvigruppidele, nagu näiteks põllumajandustootjate konsulentidele.
- **Maaomanike teadlikkuse suurendamine** aitab leida uusi pärandniitude majandajaid. Maaomanike vähene teadlikkus niitude väärtusest ning nende taastamise ja hooldamise võimalustest on üks põhjus, miks Eestis ei ole pärandniite piisavas koguses hoolduses. Lisaks teavituskirjadele on vajalik luua maaomanikega isiklik kontakt, sh tutvustada pärandniitude olulisust ja konkreetset alal leiduvaid väärtusi. Personaalsemat teavitustööd on pärandniitude maaomanike hulgas tehtud peamiselt välisrahastuse toel ellu viidud projektides, näiteks Keskkonnaameti projekti „LIFE to alvars” käigus. Kogemus on näidanud, et isiklik teavitustöö on kõige tõhusam, et suurendada maaomanike teadlikkust. See on aidanud suurendada hooldatud pärandniitude pindala ja parandada elupaigaseisundit.
- **Põllumajanduse valdkonnas teadlikkuse suurendamine.** Pärandniidud on põllumajandusmaastikes elurikkuse ja looduse hüvede tuumikalad, mis aitavad tagada põllumajanduse jätkusuutlikkuse ja keskkonnasõbralikkuse. Pärandniidud on putukate ja mullaelustiku elupaigana vajalikud integreeritud taimekaitse toimimiseks ning

⁷⁴ Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs.

oluliste looduse hüvede (tolmeldamine, looduslik kahjuritõrje, mullaviljakuse säilimine) tagamiseks põllumajandusmaastikes. Poollooduslikele kooslustele on võimalik taotleda põllumajandustoetusi, mis ei too välja nõudeid poollooduslike koosluste väärtuste säilimisele. Oluline on suurendada teadlikkust pärandniitude loodusväärtusest, kultuuripärandist ja nende koosluste funktsioonist põllumajandusmaastikus. Selleks on vajalik koolitada põllumajanduskonsulente ja teha laiemat teavitustööd. Samuti on oluline nii kaitstavatel aladel kui ka väljaspool neid tagada teave pärandniitude hooldamisvõtetest ning maahooldajatele teave nende maadel asuvatest liikidest ja sellega seotud majandamissoovitustest.

4.2.1.2. Niitude nõustamissüsteemi loomine

- **Niitude nõustamissüsteemi loomine ja rakendamine** on vajalik, et tagada tõhusam koostöö eri sihtgruppide vahel ning teave levitamine, sh teave nii niitude väärtustest kui ka toetusvõimalustest. Samuti on personaalsem ja süsteemsem lähenemine vajalik maaomanike teavitamiseks ning uute hooldajate leidmiseks, sh maaomaniku ja potentsiaalse hooldaja/taastaja kokkuviiamiseks. Vajalik on individuaalne suhtlus nii maaomanike kui ka maahooldajatega, et anda infot konkreetse ala majandamise iseärasustest ja saavutada kokkulepped tööde tegemiseks. Nõustajate tööde planeerimisel ja maaomanike poole pöördumisel saab kasutada lisa 3 esitatud kaardikihti, kus on märgitud kõrge taastamisväärtusega alad. Enne nõustamissüsteemi rakendamist on vajalik analüüsida sihtgruppe ja koostada tegevuskava.⁷⁵

4.2.2. Tõhus kaitse ja paranenud pärandniitude sidusus

Kaitstavate alade koosseisus on suur osa säilinud pärandniitudest, mis kaardistati Natura 2000 võrgustiku loomise protsessi ajal. Praegu toetatakse pärandniitude taastamist ja hooldamist eelkõige kaitstavatel aladel. Kui pärandniitude hooldatakse ainult kaitstavatel aladel, siis nende alade vahel ei ole tagatud sidusus. Kui maastikuline kehv sidusus jätkuvalt killustunud taime- ja loomapopulatsioonide geneetilist mitmekesisust ei toeta, satuvad populatsioonid väljasuremiskeerisesse, kus geneetilised tegurid ja demograafilised protsessid igas järgnevas põlvkonnas võimenduvad, muutes populatsioonid keskkonnategurite suhtes väga tundlikuks. See võib lõpuks tipneda liigi kohaliku või regionaalse väljasuremisega. Seetõttu on äärmiselt oluline ennetada selliste väljasuremiskeeriste teket ning parandada olukorda kasvukohtade taastamise abil enne, kui negatiivne mõju liigilises koosseisus ja liigirikkuses kajastuma hakkab. Samuti peab pärandniitude vahel olev maastik alternatiivsete elupaikade ja kasvukohtade ning levikukoridoride näol isendite levikut toetama.⁷⁶

Pärandniitude suurt pindalakatku arvestades on äärmiselt oluline, et kaitstavatel aladel paiknevate koosluste taastamise ja hooldamise toetamine jätkuks ka edaspidi. Pärandniitudega seotud elurikkuse ja vastavate hüvede (nt tolmeldamine) püsijäämiseks pikemas perspektiivis aga ei piisa, kui me tegeleme pärandniitude majandamisega vaid

⁷⁵ Niitude nõustamissüsteem töötatakse välja LIFE IP projekti „Comprehensive management of forest and farming landscapes to improve the conservation status of Natura 2000 habitats and species” käigus.

⁷⁶ Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs, https://kik.ee/sites/default/files/plk_uuringu_aruanne.pdf

kaitstavatel aladel. Tuleb leida lisavõimalusi nii pärändniitude kui ka tugikoosluste kaitseks ja majandamiseks ka väljaspool kaitstavaid alasid.⁷⁷ **Poollooduslikest kooslustest sõltuvate liikide säilimiseks ja niidualade sidususe parandamiseks kaitstavatel aladel tuleb suurendada aastaks 2027 hooldatavate pärändniitude pindala 50 000 hektarini.**

Piiratud vahendite korral on vajalik nii taastamise kui ka hooldamisega seotud meetmete puhul esmajärjekorras keskenduda I ja II prioriteetsusega elupaigatüüpide seisundi parandamisele.

Pärändniitude prioriteetsusklassid:

- I elupaiga prioriteetsuga on aruniidud, loopealsed, puisniidud ja liigikaitsealiselt olulised rannaalad;
- II elupaiga prioriteetsuga on puiskarjamaad, soostunud niidud, lamminiidud ja rannaniidud;
- III elupaiga prioriteetsuga on kadastikud, aas-rebasesaba, sinihelmikakooslused ja ürt-punanupuga niidud ja niiskuslembelised kõrgrohustud.

Tulenevalt Tartu Ülikooli tööst „Tegevuskava eelnõu koostamine elupaigatüübile 4030 (Euroopa kuivad nõmmed) – loodusväärtuste inventuur, kaitsekorralduse tulemuslikkuse analüüs ja taastamisvajaduse hindamine” ei seata käesolevas pärändniitude tegevuskavas eraldi eesmärki 4030 elupaiga kohta. Kuigi poollooduslike koosluste tegevuskava aastateks 2014–2020 nägi ette hooldada Eestis 290 hektarit nõmmeniitusid, siis kava koostati ajal, kui 4030 elupaigatüüpi arvati ka nõmme- ja paluniidud, kus kanarbikku ega muid puhmaid ei kasva. Kõrreliste ja rohunditega nõmme- ja paluniidud kuuluvad tegelikult loodusdirektiivi I lisa mõistes elupaigatüüpi 6270* (liigirikkad aruniidud lubjavaesel mullal).⁷⁸ Seega 4030 nõmmed ei ole kuivad nõmme- ja paluniidud liivasel leetunud mullal, vaid 4030 elupaigaks loetakse kanarbikused puhmakooslused, mis vajavad avatuna hoidmisel eelkõige masinatega tallamist, puude-põõsaste eemaldamist ja kontrollitud põletamist. Sama töö käigus tehti 2018. aastal inventuur, mille tulemusena ligikaudu pooltest kaardistatud nõmmedest määrati elupaigatüübiks 6270.

4.2.2.1. Kaitstavatel aladel sidususe parandamine

- **Kaitse planeerimisel ja korraldamisel arvestada elupaikade sidusust.** Üle tuleb vaadata kaitse korra kujundamise põhimõtted. Kaitstava ala eesmärkide kujundamisel analüüsida elupaikade sidusust maastikus ja lähtudes liikide vajadusest planeerida taastamist vajavate pärändniitude paiknemine maastikus.

Pärändniitude eesmärkide seadmisel saab kasutada poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnangu koostamise käigus moodustatud fookusjärjestuse kaardikihti⁷⁹ ja selle põhjal moodustatud fookusklasse, mille abil on võimalik hinnata olulisi pärändniitude alasid, mis aitavad tagada sidusust. Samuti tuleb kaitse planeerimisel ja eesmärkide seadmisel arvestada selliste pärändniitude aladega, kuhu taotletakse Natura 2000 erametsatoetust, ja kaitsekorra kujundamise käigus otsustada,

⁷⁷ Pärändkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs, https://kik.ee/sites/default/files/plk_uuringu_aruanne.pdf

⁷⁸ Tegevuskava eelnõu koostamine elupaigatüübile 4030 (Euroopa kuivad nõmmed) – loodusväärtuste inventuur, kaitsekorralduse tulemuslikkuse analüüs ja taastamisvajaduse hindamine. 2018. Tartu Ülikool.

⁷⁹ Helm, A., Toussaint, A. 2020. Poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnang. Tartu Ülikool, Ökoloogia ja Maateaduste Instituut.

kas ala on säilinud pärändniiduna, millel on taastamispotentsiaal ja kas see toetab maastikulist sidusust. Samuti tuleb kaitsekorra kujundamisel planeerida pärändniidud võõndisse, mille kaitsekord võimaldab nende alade majandamist.

- **Taastamismeetmete uuendamine.** Eestis on kasutusel mitu taastamismeedet, mida koordineerivad eri asutused (KeA, KIK, RMK). Taastamist rahastatakse nii siseriiklikult (loodushoiutoetus, RMK) kui ka välisvahenditest (peamiselt ühtekuuluvusfondi ja LIFE loodusprogrammi vahendid). Edaspidi on vajalik taastamismeetmeid uuendada. Samuti on vajalik ajakohastada lähitulevikus loodushoiutoetuse määrus ja selle tasumäärad.
- **Kaitstavatel aladel elupaikade taastamine.** Eesmärk on aastaks 2027 hooldada pärändniite 50 000 hektaril. Lisaks on vajalik taastada alasid 12 230 hektaril, millest ligikaudu 3200 hektarit on juba töös. Pärändniitude elupaigapõhiste pindalaliste eesmärkide seadmisel on arvestatud elupaikade seisundi üldhinnangut (vt tabel 1), kaitstavatele aladele seatud eesmärged, praegu hoolduses olevat pindala ja varasemaid taastamisemahtusid. Taastada on vaja kõiki pärändniitude elupaiku, kuid suuremahuline taastamine nähakse ette eelkõige elupaikadel, mille seisundi üldhinnang on ebapiisav või halb. Nendeks on rannaniit, aruniidud, loopealne, puisniit, soostunud niit ja lamminiit.

Tabel 7. Eesmärgid ja taastamisvajadused elupaigatüüpide kaupa

EL-i direktiivi kood	Elupaigatüüp	Hoolduses 2020	Täiendavalt taastada aastaks 2027	Eesmärk 2027
1630*	rannaniit	11 400	2600	14 000 (sh LORA alad 4000 ha)
5130	kadastik	500	150	650
6210*, 6210	lubjarikas aruniit	2500	700	3200
6270*	lubjavaene aruniit	1500	1000	2500
6280*	loopealne	4800	3200	8000
6410	sinihelmikakooslus	700	100	800
6430	niiskuslembeline kõrgrohustu	1200	200	1400
6450	luhaniit	8900	2000	10 900
6510	aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niit	2600	250	2850
6530*	puisniit	940	1060	2000
7230	soostunud niit	1650	550	2200
9070	puiskarjamaa	1080	420	1500
KOKKU:		37 770	12 230	50 000

Uute alade taastamisel tuleb eelkõige lähtuda järgmistest valikuprintsiipidest.

1. Taastada ajaloolisele levikule võimalikult sarnane alade võrgustik.
2. Taastamisel tuleb arvestada, et hooldatavate pärändniitude pindala suureneks tüpoloogilist esinduslikkust ja regionaalset kattuvust arvestades.

3. Tööde planeerimisel kasutada poollooduslike koosluste ökoloogilise toimise hinnangu töö käigus moodustatud fookusjärjestuse kaardikihti⁸⁰ ning selle põhjal moodustatud fookusklasse, mille abil on võimalik korraldada töid järjekorras, mis tagab kõige efektiivsemalt kaitse-eesmärkide elluviimise. Taastamise planeerimisel eelistada kõrgema fookusväärtusega elupaiku ja piirkondi, mis tagavad elupaikade ökoloogilise sidususe.
4. Taastada alad, mis on hoolduses olevate niidukoosluste vahetus naabruses, näiteks hooldatud niitude kõrval paiknevad hooldamata niiduosad ja alad, mis on olulised liikide levikukoridori tekitamiseks.

Arvestades ülaltoodud tingimusi ja alade majandamispotentsiaali⁸¹ on lisas 3 koos meetodikaga kaardistatud kõrge taastamisväärtusega alad. Kaardikihil on tegevuskava pindalaliste eesmärkide saavutamiseks kaardistatud kõige olulisemad taastamist vajavad alad ja parim teadmine, kust alustada alade taastamist Eestis selliselt, et nende ökoloogiline efektiivsus oleks kõige suurem. Kõrge taastamisväärtusega alade hulk ei ole lõplikult suletud järgmise perioodi taastamisalade nimekirjast. Selleks et saavutada kaitsealade püramiidil asuvatele liikidele ökoloogiliselt toimivad kooslused ja kaitse-eesmärgid, on vajalik iga niidu taastamine, kus selleks on soov, võimekus ja tingimused.

Lisas 3 esitatud kaardikiht on informatiivne ja aitab suunata prioriteetsete alade kasutuselevõttu ja nõustamisteenuse rakendamisel maaomanike poole pöördumist. Lisataastamist vajavate alade kaardikiht sisaldab kõrge taastamisväärtusega alasid. Kaardikihti on soovitatav kasutada koos hoolduses olevate aladega, nii on võimalik ruumiliselt mõista püramiidil asuvate tuumikalade tekkimist.

Täiendavatest taastamist vajavatest poollooduslikest kooslustest asub eramaal 70% ja riigimaal 30%.

- **Lisaprojektide ettevalmistamine ja ellu viimine püramiidil asuvate hooldusesse võtmiseks.** Mitme püramiidil asuvate teemadest on vajalikud eraldi projektid ja lisarahastusallikad. Näiteks tuleb püramiidil asuvate olukorra ja sidususe parandamiseks ette valmistada eraldi taastamisprojektid (nt LIFE), kusjuures projekt peab lisaks taastamistegevustele oluliselt panustama ka teadlikkuse suurenemisele ja kultuuripüramiidil asuvate tutvustamisele. Kaaluda tuleb laidude LIFE projekti koostamist, mis annab võimalused laidude taastamis- ja hooldustööde lisarahastamiseks. Ette valmistamisel on LIFE IP projekt, mis keskendub muu hulgas luhaheina kasutamisele tulevikus⁸². Vajalikud on projektid, mis toetavad innovatsiooni ja uudseid lähenemisi alade taastamisel ja hooldamisel, näiteks heina kasutamine bioenergeetikas, samuti innovatiivsed lahendused taastamis- ja hooldamistehnika puhul, näiteks robotniidukite kasutamine aladel.
- **Väikesete alade ja laidude majandamise toetamine.** Keskkonnaregistrisse kantud poollooduslikest kooslustest olulise osa moodustavad hajali paiknevad väikesed säilinud elupaigad, mis ei ole hooldajatele majanduslikult atraktiivsed. Kuid pindalalt väikesed püramiidil asuvad on olulised, kuna need mitmekesistavad maastikku ning aitavad

⁸⁰ Helm, A., Toussaint, A. 2020. Poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnang. Tartu Ülikool, Ökoloogia ja Maateaduste Instituut.

⁸¹ Keskkonnaameti hinnang keskkonnaregistri PLK aladele majandamispotentsiaali kohta.

⁸² LIFE20 IPC/EE/000005, „Implementation of National Climate Change Adaptation Activities in Estonia” (eeltaotlus).

tagada suuremate alade omavahelise sidususe ja liikide leviku. Samas on väikeseid pärandniite kulukam majandada, kuna need alad asuvad lahus ning nende hooldamise kulu on suurem võrreldes kompaktselt asuvate suurte aladega.

Samuti on Eesti rikas paljude väikesaarte ja laidude poolest, kus leidub väärtuslikke poollooduslikke kooslusi. Samas on laidude hooldus äärmiselt keeruline, kuna üle mere loomade saarele vedu ja nende heaolu tagamine on mitu korda kulukam ja aeganõudvam kui maismaal. Üldjuhul puuduvad väikesaartel lautrid/randumiskohad. Väikesaarele tehnika viimine ei ole tihti võimalik, mistõttu laiude hea seisundi saavutamiseks on sageli vaja teha palju käsitsitööd, mis on oluliselt aeganõudvam ja kallim. Vajalik on jätkuv loomaveo rahastamine ning tagada investeringute rahastamine eriotstarbeliste pargaste/parvede soetamiseks, mis mahutavad suuremal hulgal loomi ning sobivad kivistesse ja madala veega tingimustesse. Seega tuleb edaspidi toetusmeetmete loomisel arvestada ka väikeste alade ja laidude hooldamise keerukusega ja vaadata üle investeeringu meetmete tingimused.

- **Alade kaardistamine, mida ei saa või ei ole vaja igal aastal hooldada.** Mitmed pärandniitude alad on inventeeritud, kuid nende hooldamine ei ole võimalik/vajalik või ei ole need hooldatavad igal aastal. Näiteks puudub ligipääs, alad on killustatud või on hooldamiseks looduslikult liigniisked. Sellised alad tuleb kaardistada, see aitab planeerida alternatiivsed hooldusvõtteid või teha kaitsekorralduslikke otsuseid, näiteks planeerida töid, et iga kolme aasta tagant elupaik avatuna hoida. Samuti tuleb luua meede, et neid (osaliselt) rotatsiooni korras hooldada, et tagada eri liikide elupaiganõudlused.

4.2.2.2. Väljaspool kaitstavaid alasid sidususe parandamine

- **Toetusmeetmete välja töötamine väljaspool kaitstavaid alasid.** Väljaspool kaitstavaid alasid asuvad samuti pärandniidud, kuid puudub terviklik ülevaade, kus need alad on ja milline on nende seisund. Praegu on võimalik ÜPT toetuse abil võtta kasutusse lagedamaid heas seisus rohumaad, sealjuures on lubatud nende ülesküündmine, kuid puuduvad toetusmeetmed, mis toetaksid rohumaade hoidmist looduslikena, sealjuures puittaimestikuga alade kasutuselevõttu, näiteks puisniidud, loopealsed, ning mis tagaksid õigete hooldusvõtetega majandamise. Seepärast on oluline esimese sammuna välja töötada toetusmeetmed, mis on suunatud kõrge loodusväärtusega aladele ja arvestavad puittaimestikuga (puisniidud, puiskarjamaad, loopealsed) alasid. Vajalik on kõrge loodusväärtusega alad (sh pärandniidud) kaardistada ning ajakohastada meetmed põllumajandusmaa elurikkuse ja sidususe suurendamiseks ning väärtuslike rohumaade toetamiseks. Samuti tuleb kaaluda poollooduslike koosluse hoolduse toetuse laiendamist väljaspool kaitstavaid alasid kohalike omavalitsuse tasandil kaitstavatel loodusobjektidel olevatele pärandniitudele.
- **Teadlikkuse suurendamine tugikooslustest.** Pärandniitude elustikku ja sidusust saavad toetada ka teised maastikus asuvad avakooslused, näiteks liinialused, teeservad, ribaelemendid põldude vahel ja metsaservas, asulate ja külade haljasalad, pargid, hüljatud põllumaad ja muud paigad.. Liinialused ja teeservad võivad olla ajalooliste niitude jäänukid ja sobiva hoolduse korral saavad need kooslused suurendada elupaiga pindala ja maastiku sidusust osale niidutaimedele ja neist sõltuvatele putukatele. Nii

võiksid näiteks loodussõbralikult hooldatud teeservad lisada Eesti kuivadele niitudele analoogset elupaika 30 000 – 40 000 hektari ulatuses (eeldusel, et igas Eesti riigimaa teeservas on vähemalt 3 meetri laiused sobivalt hooldatud teeservad)⁸³. Tugikoosluste rolli ja nende igapäevase hooldamise ärakasutamine pärändniitude ja vastava elustiku säilimiseks eeldab esimese sammuna tutvustamist ametiasutustes ja laiemat teavitustööd, misjärel saab planeerida konkreetsemad tegevused tugikooslustega tegelemiseks.

4.2.3. Järjepidev majandamine ja paranenud hoolduskvaliteet

Esmatähtis on kaitstavatel aladel juba hoolduses olevate alade hoolduse jätkamine, kuna need alad on liigirikkuse ja genofondi kandjad, kus pärändkooslustele omased liigid saavad säilida ja levida. Samuti on oluline juba hoolduses olevate alade hoolduskvaliteedi parandamine, et tagada niitudest sõltuvatele liikidele kvaliteetsed elupaigad ja sedakaudu liikide püsimine.

Nii nagu teiste põllumajandusmaade majandamisele aitavad ka pärändniitude hooldusele kaasa toetused. Poollooduslike koosluste hooldustoetus arvestab spetsiifilisemaid nõudeid niitudele ning selle eesmärk on parandada pärändniitudega seotud liikide seisundit ning säilitada ja suurendada elurikkust ja maastikulist mitmekesisust. Teiste pindalatoetuste puhul ei ole aga kohustuslik järgida mitmeid pärändkoosluste hooldamisel olulisi nõudeid või liikidest tulenevaid piiranguid, näiteks hekseldamise keeld või hilisem niitmise alustamise kuupäev. Liigirikaste alade valel ajal või valede meetoditega hooldamine (näiteks hekseldamine) võib vähendada liigirikkust või hävitada elupaiga. Seetõttu on vajalik looduskaitseeaduse muudatus, et olenemata taotletud toetustest täidetakse vajalikke tingimusi. Samuti on oluline, et maahooldajatele tagatakse teave kaitsealustest liikidest.

Eesmärgi saavutamiseks vajalikud tegevused on järgmised.

4.2.3.1. Järjepidev ja jätkusuutlik alade hooldamine

- **Pärändniitude hooldamise toetamine.** Pärändniitude hooldamist hakati toetama 2000. aastate algusest. Alates 2007. aastast on poollooduslike koosluste hooldamist rahastatud MAK meetmest, mis on aidanud kaasa iga-aastasele hooldatavate alade suurenemisele ja pindala kasvule. Meede arvestab niitude hooldamise eripära (näiteks liikidest tulenevaid nõudeid). Ka edaspidi on vajalik eraldi poollooduslike koosluste hooldamise meede ja hooldamist igal aastal rahastada. Samuti on oluline liigikaitsealustel oluliste rannaalade toetus, mis töötati välja poollooduslike koosluste hooldamise meetmes, et parandada nende aladega seotud liikide seisundit. Liigikaitsealustel oluliste rannaalade toetuse taotlemise tingimused on esitatud lisa 5.
- **Pärändniitude integreerimine põllumajandussüsteemi.** Pärändniidud on alad, kus toimub tavapärane põllumajandustegevus heina varumise ja karjakasvatuse näol, mistõttu on pärändniitudel oluline osa põllumajandustootmises. 2019. aasta uuringu

⁸³ Helm, A., Nurme, S., Sõber, V., Meriste, M., Aavik, T. 2020. Riigiteede niidetavate pindade ja hekkide korrashoid. Maanteeameti tellimusel koostatud aruanne. Nordic Botanical OÜ.

andmete põhjal tegeleb keskmiselt 56% pärandniitude hooldajatest ja 66% taastajatest poolloodusliku koosluste majandamise kõrval muu majandustegevusega. Peamiseks majandustegevuseks on seejuures põllumajandus.⁸⁴

Pärandniidud on põllumajandusmaastiku kõige liigirikkamad kooslused, mis toetavad elurikkuse säilimist avatud maastikes. Seega on oluline, et käsitleksime meile omast, traditsioonilist põllumajandusmaad – pärandniite – ka praeguses mõistes põllumajandusmaana ja püsirohumaana (näiteks on toetusõiguslikud kõik puisniidud, karjamaad olenemata puude arvust, rannaniitudel on toetusõiguslikud märjemad kohad/lontsikud). Selleks et tagada pärandniitude jätkusuutlik hooldamine, tuleb võimaldada nendele maadele taotleda ka teisi põllumajandustoetusi, sh otsetoetusi. Vajadust tagada Eestis kõigi pärandniitude toetusõiguslikkus ja ka otsetoetusõiguslikkus just ÜPP raames on rõhutanud ka Euroopa Komisjon.⁸⁵ Samuti on Euroopa Kontrollikoda andnud hinnangu⁸⁶, et liikmesriigid peavad kasutama ÜPP raamistikku, et kaitsta pärandniite, ja ÜPP vahendeid, et tagada nende hooldamine.

- **Toetusmeetmete uuendamine.** Vajalik on mitmekesine ja varieeruv majandamine, mis suurendab elurikkust. Samuti on vajalikud paindlikumad majandamisvõimalused pärandniitude hooldajatele. Näiteks soosib elustikku see, kui niitmist alustada eri aastatel eri kohtadest ja eri aegadel. Selleks tuleb planeerida uue perioodi rahastusmeetmesse paindlikumad niitmise kuupäevad, lisatoetus käsitsi niitmiseks, niitmata laikude jätmise, segakarjatamise toetamine, väikelaidude toetus ja liigikaitseoluliste rannaalade lisatoetus. Samuti on oluline toetada elupaiga seisundi parandamiseks tehtavaid lisatöid (näiteks puudetukkade ja põõsastike eemaldamine, pealetungiva võsa tõrjumine, roo niitmine).

Lisaks toetusmeetme tingimuste ülevaatamisele on oluline tulemuspõhise toetuse välja töötamine. Tulemuspõhise toetuse rahastamisel on fookus tulemustel/eesmärkidel ning majandajatele jäetakse suurem paindlikkus tegevuste planeerimisel. Kuna tulemuspõhiste toetuste kontseptsioon on uus, siis on vajalik eeltöö ja ankeetide loomine, mille käigus selgitatakse välja, milline on Eestile parim variant tulemuspõhise toetuse rakendamiseks. Enne üle-eestilise toetuse maksmist on vajalik selle rakendamine väiksemas mahus.

- **Hooldusest välja langenud alade põhjuste kaardistamine ja uuesti hooldamise suunamine.** Praegu ei peeta eraldi arvestust, kui hooldamine katkeb. Edaspidi on vajalik hooldusest välja langenud alade puhul eraldi ülevaadet pindala, seisundi ja hooldamise lõppemise põhjuste kohta. Hoolduse katkemisel tuleb leida uus hooldaja ja vajadusekorral tuleb kontakteeruda maaomanikuga personaalselt nõusoleku saamiseks. Kui hooldamise vahele jääb mitu aastat ja ala hakkab uuesti võsastuma või roostuma, tuleb tagada taastamise toetus, et ala uuesti hoolduskõlblikuks muuta.

⁸⁴ Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusüuringute Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs.

⁸⁵ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/cap-strategic-plans-c2020-846-swd-ee_en.pdf

⁸⁶ Euroopa Kontrollikoja eriaruanne „Põllumajandusmaa bioloogiline mitmekesisus: ÜPP ei ole aidanud vähendamist peatada”,

https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_13/SR_Biodiversity_on_farmland_ET.pdf

- Pärandniitude saaduste väärindamine.** Pärandniitude jätkusuutlik majandamine on tagatud osapoolte koostöös, soodustades kohalike talunike tegevust ja leides pärandniitude keskkonnasõbralikule toodangule turustusvõimalusi. Edasi tuleb arendada pärandniitude ökosüsteemidel põhinevaid tooteid ja teenuseid ning edendada nende kasutamist (tooted, nagu niiduliha, lambanahad, vill, hein, ja teenused, nagu turism ja loodusaridus). Nende eesmärkide saavutamisele aitavad kaasa nii pärandniitude hooldajad ise kui ka põllumajanduse ja turismiga tegelevad asutused, loodusgiidide koolitamine ja kultuuripärandi tutvustamine. Võimalus jätkusuutliku majandamise parandamiseks on näiteks pärandniitude hooldajate koostöövõrgustiku abil tunnustus- ja koolitusürituste ja maaomanike personaalse kaasamise süsteemi juurutamine. Koostöös ülikoolidega on endiselt vajalik leida lisavõimalusi heina kasutamiseks piirkondades, kus selle ülejääk on probleem.
- Riigimaade hooldusesse võtmise võimaluste tagamine.** RMK jätkab pärandniitude väljarentimist ja sõlmib rentnikega pikaajalised (kümme aastat) lepingud. Vastavalt rendilepingule tingimustele korraldab taastamist RMK või rentnik. Samuti tagab RMK riigimaade puhul vajalikud investeeringud. Selleks RMK seirab ja kaardistab regulaarselt riigimaade infrastruktuuri vajadusi ja toetab prioriteetseid arendusi. Hoolduse katkemisel on vajalik võimalikult kiiresti leida uus rentnik. Riigimaadel on 03.11.2020 seisuga välja renditud 23 296 hektarit poollooduslikke kooslusi. Väljarentimata alasid on 11 500 hektarit, neist 4200 hektarit on kõrge taastamisväärtusega ja kaardistatud kaardikihil lisas 3.
- Maaomandi ja maa valdamisega seotud teemade lahendamine.** Kaitstavatel aladel riigile kuuluvaid maid valdavad täna eri riigiasutused sh Maa-amet, RMK. See on teinud hooldajatele maa rendile võtmise keerulisemaks. Seetõttu on oluline, et riigimaade valdamist ja rendile andmist korraldab üks asutus. Selleks, et pärandniite saaks sellistel maadel hõlpsamini kasutusele võtta, tuleb kaitsealused maad, kus on ka pärandniidud, üle anda ühele asutusele. Samuti on vajalik analüüsida looduskaitsealade alusel kehtestavat maade riigile omandamise korda ja võimalusel kaaluda omaniku soovil pärandniitude riigile omandist.
- Hooldamise jätkusuutlikkuseks vajalike investeeringute tagamine.** Vajalik on tagada kõigile pärandniitude hooldajatele optimaalsed tingimused alade pääsemiseks, mistõttu tuleb jätkata infrastruktuuri rajamist ja parandamist (juurdepääsuteed, sillad, truubid). Hooldatavate alade pindala suurenemisel on vajalik jätkuvalt toetada investeerimist kariloomadesse ja hooldusvahenditesse. Samuti tuleb rajada loomade ja heina varjualuseid ning karjaaedu. Vajalik on investeeringute raames toetada ka eriotstarbeliste traktorite ja tehnika soetamist keeruliste alade hooldamiseks (puisniidud, märjad niidud) ning parve/pargase soetamist loomade ja tehnika veoks väikesaartele.

Suurimaks takistavaks teguriks alade hooldamisel PLK majandajate arvates olenemata niidutüübist on ebapiisav hooldustehnika. Ka on PLK majandajad 2019. aasta uuringus välja toonud, et soovivad riigi poolt paremat ja paindlikumat tuge/toetusi vajaliku

tehnika soetamiseks, arvestades, et PLK-de majandamiseks vajalik tehnika laguneb kiiremini võrreldes kultuurrohumaaade hooldamisega.⁸⁷

4.2.3.2. Hoolduskvaliteedi parandamine

- **Juba hoolduses olevate elupaikade hoolduskvaliteedi parandamine vastavalt liigi vajadustele.** Paljud liigid sõltuvad otseselt pärandniitude elupaikadest, kuid tavapärase hooldus ei taga alati nende liikide püsijäämist. Samuti on praegu hoolduses alapid, mille kvaliteet (hooldusest hoolimata) ei taga kooslustele omaste liikide säilimist. Näiteks on osa rannaniidu massiive liiga kitsad, puistu- ja võsatukkade või põõsastikega ja suurte rooladega killustatud, liiga kuivad (liigselt kraavitud), hooldamata aladega killustatud vms, mistõttu ei sobi need vaatamata jätkuvale hooldamisele tüüpiliste liikide elupaigaks. Vajalik on sonnide ja lompide taimestikust puhastamine, karjatatava ala sees raskesti hooldatavate laikude üleniitmine, väiksemate koplite tegemine, ebasoovitava taimestiku tõrjumiseks vajalikud lisatööd (näiteks puude-põõsaste eemaldamine rannaniitudelt või nende servaaladelt) ning selgitada maaomanikele ja hooldajatele nõuete täitmise vajalikkust. Tuleb leida lisatoetusmeetmeid vana roo niitmise ja portsjonkarjatamise toetamiseks (sh lisaaedade rajamiseks või aedade hooajaliseks ümberpaigutamiseks, et suunata loomi kevadel roostunud aladele). Samuti tuleb leida võimalus kasutada loomade varjupaikadena niidu servaalas olevaid puistusid ja toetada loomade varjualuste rajamist niidu maismaapoolsesse serva.
- **Spetsiifiliste tööde korraldamine.** Viimastel aastatel tehtud niidulindude pesitsusedukuse uuring näitab, et hooldatud rannaniitudel hävib 86% kõigist munetud kurnadest, mis ei taga liikide loomulikku taastootmist. Populatsiooni taastootmiseks peaks kooruma hinnanguliselt 50% pesadest.⁸⁸ Kuna rannaniidud on sageli väga kitsad ja/või puutukkade ja põõsastikega killustatud, siis on röövloomadel üsna lihtne linnupesadele ligi pääseda. Vajalik on niidualasid laiendada, selleks tuleb eemaldada endistele avatud niidualadele istutatud kultuurpuistud ja võsastikud. Kaaluda võib ka spetsiaalsete (röövloomakindlate) aedade rajamise toetamist. Lisaks on väga oluline röövluskontrolli (suunatud jaht väikekiskjatele, vajaduskorral ka ronkadele, oluliste rannaalade lähedal) otstarbekuse ja võimalikkuse välja selgitamine ja rakendamine.

Aladel, kus on rikutud veerežiimi, on vajalik selle taastamine. Selleks on vajalikud alapõhised projektid, kus määratakse, millised kraavid tuleb säilitada, millised ja kuidas sulgeda koos kõigi vajalike hüdroloogiliste eeltöödega ja sulgemislahenditega. Mõnel juhul võib olla vajadus kraavid sulgeda või osaliselt lompideks kujundada, mis sobivad liikidele.

4.2.4. Korrastatud andmehõive

Pärandniitude andmed asuvad Eesti Looduse Infosüsteemis. Toetuste maksmise aluseks on keskkonnaregistri poollooduslike koosluste andmekogu ning Natura 2000 ja kaitstavate alade eesmärkideks seatud andmed kajastuvad natura elupaikade andmekogus.

⁸⁷ Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR OÜ, 2019. Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs.

⁸⁸ Kaasiku, T., Rannap, R. 2019. Niidukahlajate pesitsusedukuse uuring.

Taastamisega tegelevad eri asutused ja andmeid hallatakse erinevates formaatides eri andmebaasides, hooldusandmed säilitatakse PRIA andmebaasis. Praegu puudub keskne andmebaas, kuhu taastamise ja hooldamise andmed koonduvad ning kus on võimalus vaadata hetkeseisu. Info liikumine ja andmete uuendamine toimub paljuski käsitsiõna.

Poollooduslike koosluste toetuste maksmisel on oluline elupaikade ja toetusõiguslike alade ajakohastatud andmete olemasolu. Samuti on vajalik pärandniitude ühise andmebaasi arendamine, eri andmekogude liitmine ja andmete sisuline korrastamine ning seire tegemine. Korrastatud andmehõive on eelduseks õigete kaitsekorralduslike otsuste tegemisel ja kaitseesmärkide ellu viimisel.

Eesmärgi saavutamiseks vajalikud meetmed on järgmised.

4.2.4.1. Andmebaaside arendamine ja info ajakohastamine

- **Andmekogude korrastamine.** Kuna pärandniitude andmed on eri andmekogudes (KR_PLK, natura elupaikade andmekogu), seejuures näiteks KR PLK andmekogus puuduvad elupaigad, kuhu võetakse Natura 2000 erametsatoetust, on vajalik andmekihtide korrastamine ja liitmine. See võimaldab tulevikus kasutada asutusteülelset ühtset andmekogu, kus on kaardistatud kõik Eesti elupaigad, sh pärandniidud. Nii on võimalik teha paremaid eesmärkide planeerimisi ja kaitsekorralduslikke otsuseid.
- **Arendused niitude andmete uuendamiseks ja kaitsekorralduslike töödega seotud andmete koondamiseks.** Vajalik on ümber korraldada andmekogude uuendamise protseduur, mis on aegunud ning andmete sisse viimine on suuresti tehniline ja käsitsitöö. Selle eeldus on arendused, kus välitööde andmed sisestatakse näiteks ettepaneku vormis andmebaasi ja menetlusprotsess toimub automatiseeritult. Lisaks on arenduste raames vajalik keskne andmebaas, kuhu koondub info taastamises ja hooldamises olevate alade kohta ja nende alade kohta, kuhu on tehtud investeeringuid. Andmebaasist peab olema võimalik teha päringuid tööde maksumuse, tegevuse, rahastaja, taotleja jne kaupa. Avalikuks kasutamiseks on vajalik keskkond, kust on võimalik näha poollooduslike kooslustega seotud infot, sh pärandniitude asukoht, millised neist on kasutuses ja milliseid tegevusi seal tehakse.
- **Inventuuride tellimine kaitstavatel aladel.** Inventeerimine on pidev protsess andmete ajakohasena hoidmiseks. Pärandniitude inventuuride eesmärk on koguda andmeid ja hoida andmekogudes olev info ajakohasena. Seepärast on vajalik jätkata regulaarseid inventuure minimaalselt 3000 hektaril aastas. Keskkonnaamet uuendab nende alade andmeid, mis on hoolduses olnud pikalt ning mille puhul ei ole tegemist vale elupaiga määratluse ja seisundiga. Uuendamisel on poollooduslike koosluste inventeerimise juhend. Samuti tuleb üle vaadata inventuuride tellimise põhimõtted ja koostada täpsem inventeerimisplaan.
- **Hoolduses olevate alade seisundihinnangu uuendamine.** Alusandmestikus tehakse muudatusi vastavalt inventuuridele ja poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse kontrollis mõõdetud piiridele. Hoolduses olevatel aladel on vajalik uuendada ala seisundi hinnangut, kuna alati ei ole vajalik elupaigapõhist inventuuri tellida (al gandmed on usaldusväärsed). Seega on vajalikud andmekogude arendused, et säilitatakse algne inventuuri info ning kuvatakse värskem seisundiinfo. Lisaks

inventuuride tellimisele uuendab Keskkonnaamet hoolduses olevate alade seisundihinnanguid.

- **Niitude kaardistamine väljaspool kaitstavaid alasid.** Väljaspool kaitstavaid alasid asuvad mitmed veel hästi säilinud pärandniidud, kuid puudub terviklik ja ajakohane info selle kohta, kus ja mis seisus need on. Kaitstavatest aladest väljapoole jäävate pärandniitude inventuuriandmed on sageli vanemad kui 15 aastat ja pärinevad Natura 2000 võrgustiku loomise ajast. Samuti on väga ebaühtlane väljaspool kaitstavaid alasid kaardistatud niidukoosluste jaotus maakonniti. Tegelikult olukorra hindamine eeldab väljaspool kaitstavaid alasid elupaikade inventuuri. Kaardistatud andmestikku saab kasutada ühe sisendina MeM-i rakendatava väärtuslike rohumaade meetmete jaoks (meede hõlmab lisaks pärandniitudele ka teisi väärtuslikke rohumaid). Samuti on see vajalik sisend RMK-le, et välistada riigimaadel niidualade metsastamine, alade üleskündmine ja kuivendused ning seada rendilepingutes hooldamistingimused, mis tagavad elupaiga säilimise.

4.2.4.2. Uuringute ja seire tegemine

- **Seireprogrammide ülevaatamine.** Vajalik on analüüsida seireandmeid ja hooldusmeetmete käigus kogutavaid andmeid, et anda hinnangut, kuidas pärandniitude hooldusvõtted aitavad kaasa elupaikade ja liikide soodsa seisundi saavutamisele ja säilimisele. Pärandniitude seisundiinfo saamiseks tuleb võimaluse korral täiendada seireprogrammi selliselt, et see arvestaks suuremal määral hooldustoetusega kaetud alasid. Samuti on oluline, et riikliku elupaiga seire käigus kogutud andmete alusel on võimalik täiendada pärandniitude seisundi alusandmestikku. Selleks tuleb seireprogrammid üle vaadata ja analüüsida kitsaskohti.
- **Uuringute tegemine.** Vajalikud on mitmed alusuuringud tulenevalt valdkonna vajadustest (näiteks kliimamuutustega kohanemine, ökosüsteemiteenused, sotsiaalmajanduslik mõju, põllumajanduse jätkusuutlikkus, elurikkust toetav maastik, pärandniitude sidusus ja pindalavajadus, liikide elupaiganõudlused). Samuti laiapõhjalisemad rakendusuurinud, näiteks pärandniitudega seotud liikide soodsa seisundi saavutamiseks sobilike hooldusvõtete väljaselgitamine ning elupaikade soodsa seisundi saavutamiseks sobivate taastamisvõtete väljaselgitamine.
- **Taastamise tulemuslikkuse hindamine.** Pärandniitude taastamise efektiivsuse hindamiseks on vajalik rakendada tegevuste tulemuslikkuse hindamine, mille alusel saab hinnata tegevuse otsest mõju koosluste seisundile. Selleks on vajalik üle vaadata meetodid ja neid rakendada.

5. AJAKAVA JA EELARVE

Kavandatavad tegevused planeeritakse ellu viia perioodil 2021–2027. Eesmärk on Natura 2000 rahastamiskavas pärandniitude osas võetud eesmärkide saavutamine ja seeläbi niidukoosluste looduskaitse seisundi parandamine.

Vahendid nendeks tegevusteks on planeeritud LIFE projektidest, riigieelarvest, RMK eelarvest, Ühtekuuluvusfondist (ÜF) ja Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD). Täpsemalt on tegevuskava eesmärgid, tegevused, alategevused, vastutavad asutused ja tegevuse hinnanguline maksumus esitatud tabelis 8.

Tabel 8. Pärandniitude tegevuskava eesmärgid, tegevused, alategevused, vastutavad asutused, tegevuse maksumus (sadades eur), rahastusallikas ja ajakava

	Eesmärk	Tegevus	Alategevused	Vastutav asutus	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Maksumus kokku	Rahastus allikas	
1.	Suurenenud teadlikkus niitude väärtustest ja hooldamisest	Huvigruppide teadlikkuse suurendamine	Valdkondliku kommunikatsiooniplaani koostamine ja ellu viimine	KeA, KeM										
			Pärandniitude hooldajate tunnustamine	KeA										
			Hooldamis- ja taastamismeetmete koolitused ja infopäevad	KeA	40	200	60	60	60	60	60	60	540	LIFE, EAFRD, RE
			Maaomanike teadlikkuse suurendamine	KeA										
			Põllumajanduse valdkonnas teadlikkuse suurendamine	KeA, MeM										
		Niitude nõustamissüsteemi loomine	Niitude nõustamissüsteemi loomine ja rakendamine	KeA	300	450	450	450	450	450	450	3 000	LIFE	
2.	Tõhus kaitse ja paranenud pärandniitude sidusus	Kaitstavatel aladel sidususe parandamine	Kaitse planeerimisel ja korraldamisel arvestada elupaikade sidusust	KeA	X	X	X	X	X	X	X			
			Taastamismeetmete uuendamine	KeA, KeM	X	X				X	X			
			Kaitstavatel aladel elupaikade taastamine	KeA, RMK, KIK										
			Lisaprojektide ettevalmistamine ja ellu viimine pärandniitude hooldusesse võtmiseks	KeA	25 000	35 000	35 000	35 000	35 000	30 000	30 000	225 000	LIFE, RE, ÜF, RMK	
			Väikesete alade ja laidude majandamise toetamine	KeA, KeM, PRIA, MeM	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	7 000	RE, EAFRD	
		Alade kaardistamine, mida ei saa või ei ole vaja igal aastal hooldada	KeA			X	X	X	X	X				
		Väljaspool kaitstavaid alasid sidususe parandamine	Toetusmeetmete välja töötamine väljaspool kaitstavaid alasid	KeA, KeM, MeM	X	X								
		Teadlikkuse suurendamine tugikooslustest	KeA, KeM, MeM	X	X	X	X	X	X	X				
3.	Järjepidev majandamine ja paranenud hoolduskvaliteet	Järjepidev ja jätkusuutlik alade hooldamine	Pärandniitude hooldamise toetamine	PRIA, MeM	62 000	65 000	73 000	80 000	85 000	90 000	95 000	550 000*	EAFRD*	
			Pärandniitude integreerimine põllumajandussüsteemi	KeM, MeM, KeA	X	X	X	X	X	X	X			
			Toetusmeetmete uuendamine	KeA, KeM, PRIA, MeM	200	200					300	300	1 000	LIFE

			Hooldusest välja langenud alade põhjuste kaardistamine ja uuesti hooldamisse suunamine	KeA	X	X	X	X	X	X	X			
			Pärandniitude saaduste väärindamine	KeA, KeM, MeM	X	800	800	800	800	800	X	4 000	LIFE	
			Riigimaade hooldusesse võtmise võimaluste tagamine	RMK	X	X	X	X	X	X	X			
			Maaomandi ja maa valdamisega seotud teemade lahendamine	RMK, Maa-Amet, KEM	X	X	X	X	X	X	X			
			Hooldamise jätkusuutlikkuseks vajalike investeeringute tagamine	KeM, MeM, RMK	5 000	15 000	15 000	20 000	20 000	15 000	10 000	100 000	LIFE, ÜF, RMK, EAFRD	
		Hoolduskvaliteedi parandamine	Juba hoolduses olevate elupaikade hoolduskvaliteedi parandamine vastavalt liikide vajadustele	KeA, MeM	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	7 000	RE, EAFRD	
			Spetsiifiliste tööde korraldamine	KeA, RMK										
4.	Korrastatud andmehõive	Andmebaaside arendamine ja info ajakohastamine	Andmekogude korrastamine	KeA, KAUR	250	250						500	ÜF, RE	
			Arendused niitude andmete uuendamiseks ja kaitsekorralduslike töödega seotud andmete koondamiseks	KeA, KeM, KEMIT	Y	Y	Y							ÜF, LIFE
			Inventuuride tellimine kaitstavatel aladel	KeA	400	400	400	400	400	400	400	2 800	ÜF, RE	
			Hoolduses olevate alade seisundihinnangu uuendamine	KeA	X	X	X	X	X	X	X			
			Niitude kaardistamine väljaspool kaitstavaid alasid	KeM, KeA, RMK, MeM		400	400	300	300	300	300	2 000	RE, EAFRD	
		Uuringute ja seire tegemine	Seireprogrammide ülevaatamine	KAUR, KeA	X	X	X							
			Uuringute tegemine	KeA, KeM	700	700	600	500	500	500	500	4 000	RE	
			Taastamise tulemuslikkuse hindamine	KeA	40	40	40	40	40	40	40	280	RE	

X – asutuste tööjõukulud ei ole tegevuste arvestuses eraldi välja toodud

Y – arendused pärandniitudega seotud tegevuste jaoks tehakse EELIS-e projektilepingu raames

* – otsetoetus ei sisaldu, meetmete eelarved selguvad ÜPP strateegiakavas

6. TEGEVUSKAVA ELLU VIIMINE JA MUUTMINE

Tegevuskava elluviimist korraldab ja juhib Keskkonnaamet. Tegevuskava täitmise ja eesmärkide saavutamise hindamiseks kutsub Keskkonnaamet kokku tegevuskava juhtrühma, mille liikmete hulka kuuluvad teiste ametkondade esindajad, sh vastutavate asutuste esindajad, ja valdkonda kuuluvate organisatsioonide sh pärandniitude majandajate esindajad. Juhtrühmal on nõuandev roll, juhtrühma ülesanne on kaasa aidata pärandniitude tegevuskava täitmisele.

Tegevuskava juhtrühma ülesanded

1. Hindab igal aastal kava sisuliste eesmärkide täitmist ja selgitab välja täitmist takistavad asjaolud.
2. Jälgib tegevuskava elluviimist ja pakub probleemidele lahendusi.
3. Teeb vajaduse korral ettepanekuid eesmärkide tõhusamaks täitmiseks.
4. Teeb vajaduse korral ettepanekuid tegevuskava muutmiseks.
5. Teeb ettepanekuid tegevuskava rakendamise hindamiseks vajalike uuringute korraldamiseks ja andmete kogumiseks.
6. Teeb ettepanekuid järgmise perioodi tegevuskava väljatöötamise kohta.

Sõltuvalt planeeritud tegevuste edukusest ning muu hulgas inventuuridest, seirest ja teadusuuringutest tulenevatest ettepanekutest, tuleb vajaduse korral tegevuskava planeeritavate tegevuste ja eelarve osa täiendada jooksvalt.

Järgmise tegevuskava koostamise aluseks on juhtrühma ettepanekud ja selle kava täitmise analüüs: kava alusel tehtud tööde ülevaade, mõõdikute hindamine, kava täitmise käigus tehtud seire tulemused ja uuringud.

LISAD

LISA 1. Pärandniitude elupaikade kirjeldused

LISA 2. Kaitstavatel aladel pärandniitude levik elupaigatüübiti ja hoolduses olevad alad

LISA 2.1. Kaitstavatel aladel pärandniitude levik elupaigatüübiti

LISA 2.2. Kaitstavatel aladel hoolduses olevad alad

LISA 3. Kaitstavatel aladel kõrge taastamisväärtusega alad ja hooldavad alad

LISA 3.1. Kaardikihid kõrge taastamisväärtusega ja hooldavate aladega (MapInfo)

LISA 4. Elupaikade taastamise ja hooldamise juhised

LISA 4.1. Aru- ja soostunud niitude hoolduskava

LISA 4.2. Loopealsete ja kadastike hoolduskava

LISA 4.3. Luhtade hoolduskava

LISA 4.4. Rannaniitude hoolduskava

LISA 4.5. Puisniitude ja puiskarjamaade hoolduskava

LISA 5. Liigikaitseliselt olulised rannaalad